

Malmö högskola
Lärarytbildningen
Skolutveckling och ledarskap

Examensarbete
10 poäng

Specialpedagogik i förskolan

En kartläggning av förskolepersonals kunskaper om och förväntningar på
specialpedagogers arbete

Special needs education in preschool

A survey of preschool teachers' knowledge and expectations about
special needs educators' work

Helena Arnberg

Specialpedagogisk påbyggnadsutbildning, 60 poäng
Specialpedagogik
2007-01-17

Examinator: Lars Berglund
Handledare: Elsa Foisack

Malmö högskola
Läraryrskutbildningen
Skolutveckling och ledarskap
Specialpedagogisk påbyggnadsutbildning
Höstterminen 2006

Arnberg, Helena. (2006). Specialpedagogik i förskolan. (Special needs education in preschool). Skolutveckling och ledarskap, Specialpedagogisk påbyggnadsutbildning, Läraryrskutbildningen, Malmö högskola.

Syftet med föreliggande arbete var att kartlägga förskolepedagogers kunskaper om och förväntningar på specialpedagogens arbetsuppgifter.

Som metod användes en enkät som riktade sig till pedagogerna på samtliga sju förskolor i en kommun och 64 svar bearbetades.

I många avseenden är man tillfreds med de specialpedagogiska insatserna, inte minst gäller detta på individnivå. På vissa områden önskar man en större insats än vad man upplever vara fallet idag. Exempel på detta är ökat stöd vid utvecklingssamtal och stöd till arbetslaget med metoder för dokumentation, miljö och material. Förskolepedagogerna uppfattar inte att specialpedagogen arbetar med organisatoriska frågor och skulle vilja ha en större insats.

Resultaten visar sammanfattningsvis att det finns behov av specialpedagogiskt arbete både riktat mot det enskilda barnet och på det mer förebyggande planet. Med en inriktning som täcker de behov som efterfrågas har specialpedagogen en stor funktion att fylla i såväl dagens som framtidens förskola.

Nyckelord: enkätundersökning, förskola, specialpedagogik.

Helena Arnberg

Handledare: Elsa Foisack

Examinator: Lars Berglund

FÖRORD

Ett stort tack vill jag rikta till all förskolepersonal som, trots tidsbrist, tagit sig tid att fylla i enkäten om specialpedagogens arbete.

Tack även till teknologie doktor Per Lidström som varit till stor hjälp vid databearbetningen.

Till min handledare Elsa Foisack, som har rätt ut formalia, korrekturläst och kommit med goda idéer och synpunkter. Tack.

Till min man som har bedömt textens läsbarhet. Tack.

”Vidskepelse är livets poesi.”

FÖRORD.....	5
INNEHÅLLSFÖRTECKNING.....	7
1. INTRODUKTION.....	9
2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	11
3. LITTERATURGENOMGÅNG	12
3.1 HISTORIK.....	12
3.2 STYRDOKUMENT.....	16
3.3 NÅGRA SPECIALPEDAGOGISKA PERSPEKTIV	19
3.4 TIDIGARE FORSKNING.....	21
4. METOD.....	25
4.1 ALLMÄNT OM METOD.....	25
4.2 METODVAL.....	25
4.3 UNDERSÖKNINGSGRUPP.....	26
4.4 DATAINSAMLING.....	26
4.5 DATABEARBETNING.....	27
4.6 TILLFÖRLITLIGHET.....	28
4.7 ETIK.....	29

4.8 BORTFALL.....	29
5. RESULTATREDOVISNING.....	30
6. ANALYS AV RESULTATEN.....	46
6.1 SAMMANFATTNING AV FRÅGOR PÅ INDIVIDNIVÅ.....	46
6.2 SAMMANFATTNING AV FRÅGOR PÅ GRUPPNIVÅ.....	46
6.3 SAMMANFATTNING AV FRÅGOR PÅ ORGANISATIONSNIVÅ.....	47
6.4 SAMMANFATTNING AV UPPFÖLJNINGSPÅFRÅGOR.....	47
6.5 SAMMANFATTNING AV FRIA SVARSFRÅGOR.....	47
7. DISKUSSION.....	49
7.1 FORTSATT FORSKNING.....	51
REFERENSER.....	53
BILAGA 1 FÖLJEBREV OCH ENKÄTFRÅGOR.....	56
BILAGA 2 FRIA SVARSFRÅGOR.....	60

1. INTRODUKTION

Specialpedagogens arbete är ett stort område med mycket mångfasetterad verksamhet. På 70-talet gjorde jag en enkätundersökning om skolledares och grundskollärares syn på skolpsykologens arbete (Arnberg & Emnert, 1978). Idén i den undersökningen har legat till grund för föreliggande arbete.

Min intervjuuppgift tidigare i kursen kan ses som en pilotundersökning. Då intervjuade jag en specialpedagog beträffande specialpedagogisk kompetens. Hon beskrev kompetensen som att den bestod i att ha olika förhållningssätt som kunde tillämpas beroende på situation och omständigheter. *"Jag ser med ögon som är litet ovanför."* Och att *"..."* hitta arbetsätt som *underlättar. Det är det man är till för."* Kompetensen kanske består i att kunna ha ett helhetsperspektiv? Detta gjorde mig intresserad av vad som egentligen förväntas av en specialpedagog.

Jag hade vid min utbildnings början inte helt klart för mig denna förskjutning av uppdraget. För mig var specialpedagogarbetet näst intill lika med speciallärararbetet. Som förskollärare och i arbetet med barn mellan ett och fem års ålder hade mitt samarbete med specialpedagogen i det centrala resursteamet inskränkt sig till ett par kontakter om året då vi tillsammans diskuterade barngruppen och dess behov av stödåtgärder. Arbetskamrater som jag nu talat med lever till viss del kvar i det gamla "speciallärartänket". En viss otydlighet råder om specialpedagogiska uppgifter.

Inom förskolan har vi av tradition haft en helhetssyn på barnet. Förskolepedagoger ser till barnets utvecklingsmöjligheter inom olika områden och försöker i möjligaste mån tillgodose dessa. De har också goda möjligheter att samverka med hemmen genom de dagliga mötena med föräldrarna. Specialpedagogen finns ofta i kommunala centrala resursteam skild från förskolan men anlitas vid behov.

I lärarutbildningskommitténs utredning, LUK (1999), står bl a: *"Specialpedagogerna har en nyckelroll i arbetet med att föra idéerna om "en skola för alla" vidare in i framtiden. Specialpedagogiken måste mycket tydligare inpassas i det totala pedagogiska landskapet och få prägla en skola som erbjuder alla barn och ungdomar gemenskap och delaktighet."*

Det fattas någonting! Många talar varmt om specialpedagogisk profilering. Men vad är det egentligen? Jag anser att det saknas någonting. Speciallärarutbildningen har försvunnit. Specialpedagogen ska syssla med övergripande frågor, proaktivt dvs. förebyggande, för att på längre sikt, kanske, få en skola för alla. Det finns någonting däremellan, barnen, som

behöver hjälp nu. Var gör vi av dem? Specialpedagogerna kan på grund av sitt utvidgade arbetsområde inte ta sig an dessa barn. Det ska vara inkludering och handledning och diskussioner i elevvårdsteamet och diskussioner med rektor om fördelning av resurser. Vem ser till Martin eller Marcus eller Sara som sitter litet bredvid och behöver hjälp nu! Visst fungerar det bra med förebyggande arbete men då måste verkligen perspektivet byggas på lång sikt.

Högskoleverket gjorde en kvalitetsgranskning under 2005 av de olika specialpedagogiska utbildningarna i Sverige. Bl.a. Malmö högskola fick mycket beröm. Rent generellt efterlyste dock högskoleverket mer forskning om specialpedagogens roll och vilka arbetsuppgifter som denna har. Detta stärkte mig i min nyfikenhet. Vad tror man att man vinner på specialpedagogisk kompetens? Är det så att man anpassar barnen till aktiviteterna eller aktiviteterna till barnen?

Det är kanske så att makthavarna i samhället som med sina befogenheter bestämmer och fördelar resurser, egentligen är de som definierar var det specialpedagogiska behovet finns? Jag är intresserad av vilka insatser som förväntas av mig.

Nilholm (2003) anlägger tre olika övergripande specialpedagogiska perspektiv. Det kompensatoriska perspektivet, dilemmaperspektivet och det kritiska perspektivet. Dessa kommer jag att beröra i litteraturgenomgången nedan.

Ett andra begreppspår som infinner sig vid diskussionen om ett förebyggande arbete är punktuellt och relationellt perspektiv. Jag kommer att kortfattat tolka dessa utifrån Georg Herbert Meads socialpsykologi och det som kommit att kallas symbolisk interaktionism.

Samhällsdebatten normalitet-avvikelse är av intresse. Jag kommer att tänka på Björn Ranelids bok (2004) "*Bär ditt barn som den sista droppen vatten*". Å ena sidan fördömer vi gärna intolerans och avvikelse å andra sidan fördömer vi dem som upplevs som avvikande. Ranelid vänder nästan på begreppen och får det att verka som att den normala samhällsordningen är den onormala. Värden och normer omkring oss avgör vad vi just nu betraktar som avvikande! Detta begreppspår ska vi i högsta grad hålla aktuellt då vi ser omgivningen genom specialpedagogiska "glasögon".

2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med denna studie är att kartlägga förskolepersonals kunskaper om och förväntningar på specialpedagogens arbete.

- Vilken kunskap har förskolepersonal om specialpedagogens arbete?
- Vilken kunskap förväntar sig förskolepersonal att specialpedagogen ska tillföra verksamheten?

Hur mycket kunskap finns om specialpedagogiskt arbete? Med hjälp av frågor, formulerade utifrån ”vad uppfattar du” och ställa dessa mot frågor ”vad skulle du vilja”, söka utreda hur behovet av insatserna ser ut. Vad vill pedagogerna ha hjälp med? Yrkestillhörigheten är av underordnad betydelse för undersökningens syfte.

3. LITTERATURGENOMGÅNG

3.1 HISTORIK

Omvärlden förändras ständigt och ser inte alls ut som förr. Mångkulturalitet, IT-utveckling och miljöfrågor ställer nya krav på de pedagogiska verksamheterna. Eftersom den här studien utgår från förskolan har jag valt att göra en kort historisk beskrivning som bakgrund till den förändring som har ägt rum - nämligen från att ha varit en familjepolitisk angelägenhet till en del av utbildningssystemet.

Vår nuvarande förskola har utvecklats ur **småbarnsskolor**, **barnkrubbor** och **barntädgårdar**. Den första småbarnsskolan i Sverige öppnades i Stockholm 1836 och liknade de infant-schools som vuxit fram i England, ecole maternelle i Frankrike och Kleinkinderschule i Tyskland.

Jämsides med småbarnsskolorna inrättades **barnkrubborna**. Barntillsynen kom nu, under den snabbt framväxande industrialismen, att utgöra en samhällelig angelägenhet. Den första barnkrubban öppnades 1854, även den i Stockholm. Målsättningen var att underlätta för förvärvsarbetande mödrar, att ge stöd och tillsyn åt barnen.

Grundaren till **barntädgårdarna**, tysken Friedrich Fröbel, liknade barnen vid blommor som måste vårdas ömt. Syftet var att ta tillvara den positiva utvecklingskraft som barnet har inom sig. Hans nya metodik var lättförståelig och användbar. 1896 startade den första barntädgården på privat initiativ i Stockholm. 1904 öppnades en folkbarntädgård i Norrköping. Då öppnades också en utbildningsavdelning. Denna institutionaliserades 1909 i samband med att Fröbelinstitutet grundades där.

Barntädgårdarna var oftast deltidsinstitutioner och skulle utgöra ett komplement till hemmet. För heldagstillsynen av barnen fanns fortfarande barnkrubborna. Olikheter mellan barntädgårdar och barnkrubbor var märkbara. Till barnkrubborna kom barn till förvärvsarbetande och oftast ensamstående mödrar. Standarden var låg, såväl materiellt som hygieniskt. Personalen saknade utbildning.

Barntädgårdarna hade andra förutsättningar. Lärarna var utbildade och programmet pedagogiskt. Barnen vistades där endast tre timmar om dagen och först från fyra års ålder. Mödrarna förvärvsarbetade oftast inte.

På 30-talet gjorde sig befolkningskrisen gällande. De låga födelsetalen ökade intresset för barn-och familjefrågor. Den första statliga utredningen, på initiativ från Fröbelförbundet, belyste bara småbarnsinstitutionernas behov av ekonomiskt stöd. Frågan togs upp igen av Befolkningskommissionen som 1938 utgav ett betänkande angående barnkrubbor och

sommarkolonier. Intressant är att den ville utreda frågan om institutioner för barns **såväl** vård **som** fostran. Istället för barnkrubba föreslog kommissionen namnet **daghem** och istället för barnträdgård **lekskola**. Kommissionen ansåg att alla barn behövde ett komplement till hemmiljön och utgick helt från barnens behov av pedagogisk verksamhet. Men bara korttidsvård var pedagogiskt motiverad. Förvärvsarbetande mödrars behov av heldagstillsyn är de vuxnas och arbetsmarknadens behov. Denna utredning ledde inte fram till någon omedelbar åtgärd.

1941 togs frågan upp igen, nu av Befolkningsutredningen. Andra världskriget ökade behovet av kvinnlig arbetskraft och därmed behovet av daghem. Stadsbidrag infördes 1944 och utgick lika för daghem och lekskola. Socialstyrelsen blev tillsynsmyndighet.

Under 50-talet blossade debatten om barntillsyn åter upp. Nu var efterfrågan på kvinnlig arbetskraft inte så stor som under 40-talet och man argumenterade mot daghem. Daghemsmotståndarna ansåg sig ha stöd av vetenskapliga rön. Den engelske psykiatern John Bowlby hade gjort undersökningar om barn på barnhem. Hans argumentering om vikten av ett kärleksfullt förhållande mellan ett barn och en vuxen och hans mening om sambandet mellan skilsmässa från modern och barnets senare missanpassning kom ”lagom” och passade bra in i det kulturklimat som då rådde. Men så svängde pendeln igen och på senare delen av 50-talet ökade efterfrågan på arbetskraft. Var daghemmen verkligen skadliga för barnen?

Familjeberedningen tillsattes 1962 och fick i uppdrag att kartlägga samhällets service för barnfamiljerna. Nu skedde en total omsvängning. Det statliga stödet skulle utgå per barnplats och vara oberoende av personalens utbildning tvärt emot tidigare intentioner. Dessutom ville man dra in det statliga stödet till lekskolorna och enbart inrikta sig på daghemmen. Ökad intagning till förskoleseminarierna var ett annat förslag. Förslagen antogs och trädde i kraft 1966.

1968 tillsattes Barnstugeutredningen som skulle utreda målsättningen för den inre verksamheten för daghem och s.k. deltidförskolor. Betänkandet var färdigt 1972 och 1975 lagstodgade riksdagen om allmän förskoleverksamhet. Detta innebar att kommunerna hade skyldighet att inrätta förskoleplatser för alla 6-åringar och att särskilda insatser skulle göras för barn under 6 år som var i behov av extra stöd. (För en utförlig beskrivning av förskolans historik hänvisas till Henriksson, 1978 och Köhler, 1982).

Under rubriken Barn med särskilda behov skriver Barnstugeutredningen att:

Handikappade barn är... de barn som har svårigheter som kan ha sin grund...i fysisk, psykisk, social, emotionell eller språklig skada eller har uppkommit genom en bristsituation i uppväxtmiljön.(s. 122).

Vidare nämner man miljöaspekten som väsentlig.

Vad som är ett handikapp beror naturligtvis på de krav samhället ställer på individen, vilket gör att man kan säga att ett handikapp inte är en egenskap hos en individ utan ett förhållande mellan individen, omgivningen och samhället. (s.122).

Integrering i vanliga förskolgrupper bör väljas framför segregerade grupper i den mån man kan bedöma att den inte medför negativa effekter.

Det är dock inte enbart det handikappade barnet som ska diagnostiseras. I lika hög grad bör miljön i förskolan bli föremål för undersökning i syfte att komma underfund med om den passar barnet och om den förändras med hänsyn till barnets behov. (s. 124).

Specialisten bör alltså komma till barnet istället för att barnet forslas till specialisten. (s. 125).

Här lägger man grunden till ett nytänkande. Miljön har betydelse. Omgivningen och samhället har betydelse för barnets utveckling och välbefinnande. Således en förskjutning i fokus.

Specialpedagogen har genom den förändrade utbildningen fått förändrade yrkesuppdrag. Specialläraren har tidigare verkat som hjälpskollärare och klinicklärare men skall nu som specialpedagog verka som skolans förändringsagent. Nu "krävs en syntes av professionella egenskaper som intuition, erfarenhetsbaserad kunskap om individuella elever, intresse för teori, samarbetsförmåga och kompetens att arbeta på en mer central organisatorisk nivå än tidigare speciallärare". (Ahlberg, 1999, s. 52).

Förskolan och skolan är inte en isolerad del av samhället utan speglar samhället i stort. Olika kunskapsområden har fokuserats under olika perioder.

Det **utvecklingspsykologiska** synsättet genomsyrade specialundervisningen under 30-talet och framåt. Barnet utvecklas individuellt i sin egen takt. Alla genomgår samma stadier men olika fort. Specialklasserna/hjälpklasserna som inrättades använde sig av god tid för inläring, ett enkelt språk och hög konkretiseringsgrad.

Det **differentialpsykologiska** synsättet fick efter hand mer genomslagskraft. Specialundervisningen skedde i små grupper och man tränade de svaga sidorna hos eleven. Under 50-talet blev det **inlärningspsykologiska** synsättet dominerande. Nu talade man mer om att förbättra de pedagogiska metoderna och man poängterade elevernas olika förkunskaper och inläringstakt.

1962 startade en ettårig speciallärarutbildning. Denna innehöll kunskaper om och diagnos av elever med olika handikapp, och därutöver undervisningsmetoder för att komma till rätta med svårigheterna. Speciallärarnas metoder kom framöver att influeras av det **socialpedagogiska** synsättet vilket innebar att man såg till elevens hela sociala situation. På 70-talet började man poängtera vikten av ett gott samarbete mellan hem och skola och dess stora betydelse för barnets/elevens positiva utveckling. Det **ekologiska** synsättet med idéer om integrering av alla elever i en klass gjorde sig gällande. Begreppet **en skola för alla** infördes 1980. Med det menas att alla elever ska kunna utvecklas efter sina förutsättningar inom ramen för samma skolsystem. 1994 infördes en ny terminologi. Man ändrade **med** till **i** dvs. från elever med behov av särskilt stöd till elever i behov av särskilt stöd.

Den specialpedagogiska utbildningen startade 1990 och tog vid då speciallärarutbildningen lades ner. Den har således funnits i snart tjugo år och förändringens vindar har blåst inom den och gör fortfarande så. Från början inriktades utbildningen mot fyra områden: komplicerad inlärningssituation, döv- och hörselskada, synskada och utvecklingsstörning. År 2001 togs dessa inriktningar bort och utbildningen fick en mera övergripande roll. Trots att benämningen specialpedagog har funnits länge är alltså nuvarande profession relativt ny. Tonvikten ligger på de tre U: na: undervisning, utveckling (skapa goda lärandemiljöer) och utredning (vilka behov finns och vad vi kan göra) på individ- grupp- och organisationsnivå. (För en utförligare redogörelse av specialpedagogik och specialundervisning i ett historiskt perspektiv se Vernersson, 2002).

Huvudmålet, det enskilda barnet får inte glömmas bort.

Specialpedagoger skall kunna arbeta med pedagogisk rådgivning, handledning och skolutveckling ..... men examensordningen anger som huvudmål för specialpedagogutbildningen, kunskaper om och färdigheter i aktivt arbete med elever i behov av särskilt stöd. (Rapport 2 006:10 R, s.5).

Men rent konkret är det så att aktivt arbete med barn i behov av särskilt stöd i framtiden kommer att överlåtas till pedagoger inom förskola och skola och specialpedagogens roll kommer att bli i främsta hand rådgivande och handledande.

... det viktigaste är att kunna arbeta med barn, ungdomar och vuxna. Utöver det ska man också kunna utföra specialpedagogens nya uppgifter.” ... ”detta konkretiserat till uppgifter som kartläggning, utredning, åtgärdsprogram, mångfald, pedagogisk vägledning och utveckling. (Rapport 2 006:10 R, s. 20)

Förhållandet mellan utbildning och verklighet släpar här efter. Utbildningstankarna har inte riktigt slagit rot i den praktiska verkligheten. Det specialpedagogiska ämnet är svårt att definiera med tanke på dess mångfald av infallsvinklar från olika discipliner. Pedagogik,

psykologi, socialpsykologi och medicin är några. Men en modern specialpedagog är dels samordnare och har dels ett brett perspektiv.

3.2 STYRDOKUMENT

Det finns en stor mängd dokument som styr arbetet med barn i förskola och skola. Som utgångspunkt ligger Förenta Nationernas (FN: s) konvention från 1948 om de mänskliga rättigheterna. Dessa ledde fram till bl a **konventionen om barns rättigheter** och **Salamancadeklarationen**. Beträffande nationella styrdokument som har betydelse för barns utveckling och utbildning är **Skollagen** övergripande. För denna undersökning är speciellt **läroplan för förskolan Lpfö 98** av intresse att nämna. Här formuleras värdegrund, uppdrag, mål och riktlinjer för förskoleverksamheten. Dessa nationella dokument undviker detaljstyrning och överlåter detta till de enskilda kommunerna, det **kommunala styrdokumentet**, att utforma verksamheten på lokal nivå.

- FN: S KONVENTION OM BARNS RÄTTIGHETER

Konventionen är antagen av FN: s generalförsamling den 20 november 1989. En konvention är det starkaste internationella instrumentet och detta blir lag i de länder som undertecknar den. Dessa lovar också att följa konventionen. Det finns kontrollorgan som med jämna mellanrum ska rapportera hur respektive land arbetar med dessa regler. Denna barnkonvention är grunden för hur barn ska behandlas.

Artikel 6

”1. Konventionsstaterna erkänner att varje barn har en rätt till livet.”

”2. Konventionsstaterna skall till det yttersta av sin förmåga säkerställa barnets överlevnad och utveckling.”

Artikel 23

”1. Konventionsstaterna erkänner att ett barn med fysiskt eller psykiskt handikapp bör åtnjuta ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som säkerställer värdighet, främjar självförtroende och möjliggör barnets aktiva deltagande i samhället.”

Artikel 31

”Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till vila och fritid, till lek och rekreation anpassad till barnets ålder samt rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet.”

- SALAMANCADEKLARATIONEN

I juni 1994 samlades 300 deltagare från 92 regeringar i Salamanca i Spanien för att diskutera integrerad skolgång, en utbildning FÖR ALLA. Man talade här mycket om en integrerad skola. Med detta menade man att alla ska kunna tillgodogöra sig kunskaper utifrån sina förutsättningar. Undervisningsidéerna och metoderna ska hitta möjliga lösningar utifrån barnets/elevens särskilda förutsättningar.

Vi är alla olika och vi lär på olika sätt. Var och en av oss har utifrån våra förutsättningar möjlighet att utvecklas. Först när barnet sätts i centrum och undervisningen anpassas efter vars och ens behov kan vi uppnå en skola för alla.(s.5).

Den integrerade skolans möjligheter att lyckas beror i hög grad på om man på ett tidigt stadium kan identifiera, bedöma och stimulera de mycket små barn som har särskilda undervisningsbehov. (s. 38).

För detta krävs kompetenta vuxna med adekvat utbildning inom olika pedagogiska genrer.

- SKOLLAGEN

I skollagen 2: a kap. 1 – 12 § § finns de grundläggande bestämmelserna för hur förskole- och skolverksamheten skall byggas upp. Där omnämns också att barn som är i särskilt behov av stöd och stimulans också ska få detta.

Skollagen 2: a kap 3 §: *”Förskoleverksamhetens uppgift är att genom pedagogisk verksamhet erbjuda barn fostran och omvårdnad.”*

Och vidare står att läsa i samma paragraf: *”Förskoleverksamheten och skolbarnomsorgen skall utgå från varje barns behov. Barn som av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling skall ges den omsorg som deras speciella behov kräver.”*

Skollagen 2: a kap 9 §: *”Barn som av fysiska, psykiska eller av andra skäl behöver särskilt stöd skall anvisas plats i förskola eller fritidshem om inte barnens behov av sådant stöd tillgodoses på något annat sätt.”*

- LÄROPLAN FÖR FÖRSKOLAN LPFÖ 98

Förskolans eget styrdokument, Lpfö 98, ska tillsammans med de övriga två läroplanerna för den obligatoriska skolan, förskoleklassen och fritidshemmen, Lpo 94, och för de frivilliga skolformerna, Lpf 94, utgöra en helhet och presentera en gemensam syn på kunskap, utveckling och lärande. Lpfö 98 har en övergripande tanke där kreativitet, lärande och lekfullhet ska integreras. Egenskaper som behövs i framtiden är förmåga att samverka, att

tänka kritiskt, att kommunicera, men också att lära sig leva med olika slags människor för att lära sig tolerans och möta olikheter är viktigt. Numera är förskolan tillgänglig för alla barn. Flera reformer har genomförts vilka möjliggör att förskolan nu mer än tidigare är till för barnens egen skull inte bara för att föräldrarna jobbar. Detta är också förpliktigande. I arbetet med de yngsta barnen är förhållningssätt och samspel viktiga ingredienser för barnets känslomässiga utveckling. Det krävs kompetenta vuxna i barnens omgivning.

Förskolans värdegrund säger bl a: *"Hänsyn ska tas till barnens olika förutsättningar och behov. Detta innebär att verksamheten inte kan utformas på samma sätt överallt och att förskolans resurser därför inte ska fördelas lika."*(s. 4).

I förskolans uppdrag står att läsa: *"Barn som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd än andra skall få detta stöd utformat med hänsyn till egna behov och förutsättningar."*(s. 8).

Arbetslaget ska bl a: *"Ansvara för att varje barn får sina behov tillgodosedda och får uppleva sitt eget värde."*(s. 12) och *"ge stimulans och särskilt stöd till de barn som befinner sig i svårigheter av olika slag."*(s. 14).

Genom den ordinarie lärarutbildningens grundläggande kunskaper i specialpedagogik anses det specialpedagogiska tänke- och arbetssättet bli en naturlig del av förskole- skolverksamheten. Därutöver kan utbildade specialpedagoger bidra med adekvat hjälp och stöd t ex som handledare/rådgivare åt förskolepersonal.

I skolverkets allmänna råd (2005) tas begreppet "barn i behov av särskilt stöd" upp. Där beskrivs vilka dessa barn är och hur stödinsatserna skall sättas in. Man förordar hjälp i den ordinarie verksamheten i främsta hand och menar att denna kan ske t ex genom personalförstärkning eller genom konsultation och handledning till personalen av specialpedagog eller psykolog.

- KOMMUNALT STYRDOKUMENT

Både förskolan och skolan styrs av läroplaner. Staten anger de övergripande nationella målen och riktlinjerna. Kommunerna svarar för hur dessa ska genomföras. Alla kommuner har en skolplan som ibland också omfattar förskole- och fritidsverksamheten.

Utvecklingsinriktning:

Arbetet i förskolan och skolan ska organiseras på ett sådant sätt att alla elever har möjlighet att utvecklas och lära efter sina förutsättningar. Arbetsmetoder och arbetssätt ska aktivt omprövas för att ta tillvara barns och elevers alla förutsättningar. Lika väl som barn/elever med svårigheter ges stöd ska barn och elever med utpräglad begåvning också uppmuntras och stödjas.

Förskoleverksamhet skall tillhandahållas barn som har fyllt ett år. Barn som inte har fyllt ett år skall tillhandahållas förskola om barnet omfattas av Skollagen 2: a kap. 9 §. Denna avser barn som behöver särskilt stöd.

3.3 NÅGRA SPECIALPEDAGOGISKA PERSPEKTIV

Om perspektiv skriver Henriksson (1989): ”*Det latinska grundordet är perspicio, jag tittar igenom.*”

Vad menas med specialpedagogiskt perspektiv? Nilholm (2003, s. 13) skriver: ”... *några grundläggande sätt att se på den specialpedagogiska verksamheten, dess uppgifter, historia och relation till andra kunskapsområden.*”. Han presenterar tre sätt att se på specialpedagogik där de senare vuxit fram ur kritik av de tidigare.

Det **kompensatoriska** perspektivet är det grundläggande och har som mål att kompensera individen för hennes problem. Genom att identifiera olika problemgrupper kan man föreslå metoder och åtgärder som går ut på att övervinna svårigheterna. Därvidlag används normalfördelningen av en viss grupp för att urskilja de som behöver extra hjälp med ett moment dvs. vilka som faller utanför det som uppfattas vara ”normalt”.

Det **kritiska** perspektivet har vuxit fram som kritik mot det kompensatoriska framför allt på fyra punkter.

- 1. skolmisslyckanden är ett patologiskt tillstånd hos eleven,*
- 2. differentialdiagnoser är objektiva och användbara,*
- 3. specialpedagogisk verksamhet är ett rationellt system som är till fördel för diagnostiserade elever och*
- 4. framsteg inom området är en teknologisk-rationell process med ständiga förbättringar i diagnostisering och undervisning.(Nilholm, 2003 s.38-39).*

Förespråkarna anser att skolmisslyckanden måste sökas utanför barnet, i den miljö som barnet vistas i. Dessa menar vidare att diagnostiseringen är till nackdel för barnet men till fördel för systemet eftersom detta inte då behöver förändras. Vidare framhåller man dels att specialpedagogiska verksamheter som är uppbyggda kring diagnostisering inte är mer effektiva än integrerade alternativ. Slutligen anförs den tanken att det verkar orimligt att man ständigt skulle komma på nya specialpedagogiska metoder med förbättrade resultat. Skrtic (ur Nilholm, 2003) framhåller att vetenskapen inte kan vara värderingsfri utan måste relateras till våra samhällsidéer. Vad är moraliskt och politiskt riktigt?

I det kritiska perspektivet ligger idéer om normalitetsbegreppet kontra avvikelse, om rätten att bli erkänd i sin avvikelse och se denna som en tillgång. Det moderna samhällets

värderingar genom tiderna har haft ett kroppsfunctionellt synsätt dvs. det manliga, västerländska, heterosexuella, uppfattas som det normala. Utifrån detta tänkesätt bedöms andra grupper som marginaliserade. Kritiken riktar sig mot att se handikapp som en individegenskap.

Även idén om ”en skola för alla” har diskuterats här. Begreppet integration av barn med någon form av funktionshinder har ersatts med inkludering. Detta står då för att förändringen av förskole- skolmiljön måste anpassas till de olika barnens behov.

Slutligen ses specialpedagogiken som onödig om grundläggande sociala förändringar sker.

Kritiken riktar sig mot följande punkter:

1. *specialpedagogiken som del av ett socioekonomiskt och strukturellt förtryck av avvikande grupper,*
  2. *specialpedagogiken som en del av ett språkligt system av begrepp och kategorier (diskurser) vilka gynnar olika professionella intressen,*
  3. *sociala institutioner som skapar specialpedagogik för att klara av sina egna tillkortakommanden.*
- (Nilholm, s. 53).

Den norske forskaren Peder Haug (ur Nilholm, 2003, s.57) ”*förespråkar en demokratisk, deltagarstyrd skola där mänskliga olikheter utgör en viktig förutsättning för arbetet*”. Han anser att den svenska skolan inte nått fram ännu. De olika specialpedagogiska lösningarna som åstadkommes är en del av den ”vanliga” skolans misslyckande.

Dilemmaperspektivet slutligen är framsprunget ur en kritik av både det kompensatoriska och det kritiska perspektivet. Skolan står inför en mängd dilemman dvs. motsättningar som inte går att lösa men som finns där för ställningstagande. Ett exempel är att skolan i sin värdegrund uttrycker en jämlikhetssträvan. Å ena sidan ska pojkar och flickor ha lika stor rätt till de resurser som finns. Å andra sidan kan det tolkas så att det är individuella behov som ska styra tilldelningen av resurser. Eftersom utbildningssystemet manifesterar sig i konkret form kommer detta alltid att möta dilemman och få göra ställningstaganden som har med bemötandet av barns olika behov att göra. Specialpedagogiken kommer därför alltid att finnas med en ambition att hitta lösningar. Det kompensatoriska perspektivet kritiserar inte minst för att alltför ensidigt definiera det avvikande och diagnostisera individen. Ett grundläggande dilemma är således att alla barn ska erbjudas samma utbildning samtidigt som undervisningen ska anpassas till var och en.

Moira von Wright tar i Skolverkets antologi (2001) upp två motsatta perspektiv, **det punktuella och det relationella perspektivet**. Det perspektiv pedagoger väljer har betydelse för hur relationen mellan barnet och pedagoger utvecklas. Det är av stor vikt att

inom ramen för en förskola eller ett arbetslag klargöra de perspektiv och värderingar som det gemensamma arbetet med barnen utgår ifrån. Det punktuella perspektivet tar inte hänsyn till den omgivande miljön utan betraktar individens personlighet som förankrade i henne själv. Då utgår man också från att ett barn i behov av särskilt stöd har individuella problem fristående från omgivningsfaktorer. Man söker fastställa problemets art och karaktär genom att leta efter bakomliggande orsaker, vissa egenskaper och väljer att fokusera på just dessa. Det punktuella identifierar brister. En diagnos uppfattas som en lätnad och man kan sätta in en åtgärd för att rätta till felet. Vad är problemet och vad kan man göra för att få individen bättre? (Jmf det kompensatoriska perspektivet ovan).

Det relationella perspektivet tar å andra sidan hänsyn till den miljö och relation individen befinner sig i. Här menar man att ett problem kan bli tydligare i en situation än i en annan. När människor möts uppstår skeenden som framkallar ett visst beteende. Om vi vill veta något om en människa, vem hon är, måste vi mötas. Detta resonemang tar sin utgångspunkt i George Herbert Meads teori, den symboliska interaktionismen, som menar att individens medvetande endast kan uppstå i samspelet med andra individer. Det är de mellanmänniska relationerna som är essentiella. *"De sociala situationerna är avgörande för att formera oss som människor... då frågar vi inte i första hand varför eleven blev som hon blev utan vi frågar vem hon är och vad hon skulle kunna vara."*(Skolverket, 2001, s. 15). Pedagogen sätter sig in i elevens situation och ställer sig frågan vem hon är? Skillnaden är att med det relationella perspektivet bestäms det inte på förhand vilka begränsningar som finns utan dessa är öppna för barnets engagemang. Detta innebär att pedagogen sätter sig in i barnets situation och kanske förstår, kanske lyssnar till, vem barnet är. (Skolverket, 2001, s. 9 – 20).

3.4 TIDIGARE FORSKNING

Barnstugeutredningen var den första som formulerade att förskolan ska vara till för alla barn. Inom barnomsorgen är det fortfarande vanligast att barn i särskilda behov går i "vanlig barngrupp" därför att utvecklingen av barnets sociala kompetens är ett av de målen som prioriteras högst enligt Lpfö 98. Denna ska barnet ges tillfälle att träna. Integrering sker trots allt inte per automatik. Det krävs planering, kompetens och aktiva insatser. De stora barngrupperna på senare år har inneburit svårigheter med detta och man har i vissa fall skapat särskilda grupper. Här finns olika förhållningssätt att tillgå. Det **individinriktade** där man i första hand utgår från elevens problem. Det **personalinriktade** där man utgår från de resurser i form av specialpedagogisk kompetens som finns att tillgå och där utbildning av och handledning för pedagogisk personal är av stort värde. Det **förebyggande och**

miljöinriktade där man främst arbetat med hela förskolan eller skolan som resurs. Slutligen det förhållningssätt som satsar på att bygga ut **samarbetet** med **andra kommunala** institutioner. (Jmf.begreppen individ- grupp och organisationsnivå).”*Vi vet idag för litet om i vilken omfattning specialpedagogens konsult- och handledarroll slagit igenom.*”(Skolverket, 1998, s. 57).

Vilket synsätt finns på specialpedagogiskt arbete och hur detta används i praktiken har en expertgrupp från utbildnings-och kulturdepartementet undersökt.(Ds 2001:19). Denna anser att man kan definiera specialpedagogisk kompetens som ”*ett kvalificerat komplement när den allmänpedagogiska kompetensen inte räcker till*”. (s. 22). Den ska användas i förskolors och skolors förändrings-och utvecklingsarbete och önskemål finns om att kompetensen skall inriktas mot handledning. Expertgruppen kunde också konstatera att den förändrade specialpedagogiska rollen haft svårt att slå igenom. Fortfarande ansåg man på många håll att specialpedagogen skulle avlasta den vanliga gruppen och ta hand om svårigheterna enskilt. Att handledningsfunktionen haft svårt att etableras kan uttrycka en rädsla för att vara dålig pedagog och upplevas som en kritik mot det egna arbetssättet.

Emanuelsson, Persson och Rosenqvist (2001) har i sin kunskapsöversikt om specialpedagogisk forskning under 1990-talet, inte kunnat hitta något forskningsprojekt med inriktning på den specialpedagogiska verksamheten i förskolan. Däremot fann de många studier som behandlar träningsprogram och habiliteringsinsatser av enskilda barn och grupper av barn, framförallt med funktionsnedsättningar, döva barn och blinda barn. Man delar här upp forskningsprojekt i två perspektiv. Kategoriskt (här utgår man från individkarakteristika, diagnoser och avvikelser har tagits fram för att avhjälpas) och relationellt (interaktionen eller samspelet mellan olika aktörer är det viktiga). Härvidlag har man funnit att forskningsprojekt med det kategoriska perspektivet dominerar. Detta konstaterar man är viktigt men efterlyser mer forskning som ger kunskap i bredare pedagogiska sammanhang.

Klerfelt (2002) skriver om det behov som finns av kunskap om hur barn och pedagoger inom förskola, skola och fritidshem tillbringar sina liv. Författaren beskriver forskningsutvecklingen och därmed teorier och metoder som använts under 20 års tid. Hon lyfter fram det intressanta med att via en historisk tillbakablick fundera kring i vilket samhälle vi och barnen lever. Hur ser vi på barnet? Vad har format dessa tankar? En avhandling belyser personalens åsikter om barn inom förskola och på lågstadium och problematiken kring övergången förskola - lågstadium speciellt med avseende på barn med särskilda behov.

Klerfelt ställer sig kritisk emedan detta endast är en kartläggning. *Var finns den forskning som skapar diskussion och driver på utvecklingen?*” (Klerfelt, 2002, s. 55).

Även om Haug (2003) inte direkt berör det specialpedagogiska forskningsfältet har han gjort en gedigen genomgång av olika forskningsprojekt inom förskolan under en fyraårsperiod. Han ställer sig frågor som: *Vem forskar om vad, varför, hur och med vilket resultat?* (2003, s. 11). Rent generellt fann han att nästan alla forskare använder sig av kvalitativa metoder (observationer och intervjuer) och dessa undersökningar görs på ett fåtal institutioner, barn och förskolepersonal. Sällan tas föräldrarna med i undersökningar. Förståelse och förklaring till rådande förhållande är något han efterlyser. Haug menar att nästan alla arbeten präglas av en önskan att ge personalen hjälp till att öka kvaliteten på arbetet i förskolan och därmed ställer de sig något okritiskt på pedagogernas sida. Författaren konstaterar att det finns förhållandevis lite forskning om svensk förskola. Detta är av stor vikt om kunskaper om förskolans hela verksamhetsfält ska kunna belysas.

I ett examensarbete för specialpedagogisk påbyggnadsutbildning (Sandahl, S. & Sjödin, A., 2005) undersöker författarna via strukturerade intervjuer vilka föreställningar som finns om specialpedagogisk kompetens bland rektorer. Här kom författarna fram till att de olika rektorerna hade god kännedom om specialpedagogens ”nya” kompetensområde men hade lite svårare att utforma specialpedagogens tjänst. Den rådande skolkulturen spelar stor roll för hur man definierar den specialpedagogiska verksamheten. Som fortsatt forskning nämner författarna bl. a: Hur ser den pedagogiska personalen på specialpedagogisk verksamhet och på specialpedagogens roll?

I ett annat specialpedagogiskt examensarbete (Mowday, A & Lindahl Magnusson, C., 2006) beskrivs utifrån en kvalitativ undersökningsmetod förskolepersonals uppfattning om specialpedagogens arbete. Här använde författarna sig huvudsakligen av fokusgruppsamtal på en förskola. Förstudien till detta utgjordes av en enkät som låg till grund för samtalen. Här har man således gått direkt till förskolepersonal för att efterforska deras synpunkter om specialpedagogisk kompetens och barn i behov av särskilt stöd. Närhet och tillgänglighet var något som personalen önskade liksom stöd vid pedagogiska diskussioner.

Nordin – Hultman (2006) berör i sin avhandling vad det är som får oss att uppfatta ett barn på ett visst sätt. Miljö, material och situation kan ge upphov till att ett barn ses som kompetent i en situation och i behov av extra stöd i en annan. Författarens frågor gäller hur det kan komma sig att allt fler barn visar tecken på oro och problem i det sociala samspelet och den ”*diagnostiska kultur*” (s. 17) som har vuxit fram. Utvecklingssamtalen inom förskolan leder

ofta fram till individuella utvecklingsplaner där barn, föräldrar och pedagoger ska se till att arbeta med något som barnet behöver extra träning i. Denna breddning av bedömningarna även för små barn har ökat fokuseringen på starka och svaga sidor vilket i sin tur kan medföra en ökning av diagnostiseringarna. Trots läroplanens övergripande helhets- och samspelssyn verkar praktiken annorlunda. När barnet får svårigheter av något slag är det barnet som har problemet. Författaren ifrågasätter detta tillvägagångssätt och menar istället att pedagogiken, den pedagogiska miljön och organisationen av tid och rum bör ses över.

4. METOD

4.1 ALLMÄNT OM METOD

Enligt Alver & Öyen (1998) är det av stor vikt att välja rätt redskap som ger bästa möjliga belysning av de problemställningar forskaren valt.

I en **kvalitativ intervju** är samspelet och lyhördheten viktiga ingredienser. Själva ordet intervju – mellan två seenden – avspeglar detta förhållande. (Kvale, 1997). Man vill tolka och sätta sig in i en annan persons förståelse av sin omvärld. Det finns allt från helt ostrukturerade intervjuer, då intervjuaren ställer en övergripande fråga som sedan följs upp med andra beroende på vad intervjupersonen svarat, till hårt strukturerade med noggrant uttänkta frågor som följer på varandra i en bestämd ordning. Andra kvalitativa metoder är **deltagande observationer** (total eller partiell). Ytterligare andra är **fallstudier** där man studerar en enda människa eller klassrumsmiljö, då ofta med hjälp av olika metoder t ex observationer, intervjuer, dagboksanteckningar.

En kvalitativ ansats kan vara bra att börja med när man startar ett projekt som man inte vet så mycket om. Detta kan då ge vidare uppslag till en **kvantitativ** undersökning. Syftet med en enkätundersökning är att skaffa en representativ översikt av ett större undersökningsmaterial. Forskaren samlar in ett stort antal fakta och utifrån bearbetningsmetoder som baserar sig på någon statistisk metod tolkas resultaten. Helst ska dessa sedan kunna generaliseras till en större population. (Stukat, 2005).

4.2 METODVAL

Som nämnts i inledningen har jag tidigare både arbetat med enkätundersökningar och med intervjuetoder. Under kursen vetenskapsteori och metodik genomfördes en intervjuuppgift med en specialpedagog beträffande specialpedagogisk kompetens. Detta kan ses som en förundersökning som väckte intresse för vad som förväntas av en specialpedagog.

Eftersom syftet med studien är en kartläggning av förskolepersonals kunskaper om och förväntningar på specialpedagogens arbete är valet av en kvantitativ enkätundersökning det mest naturliga. Hur upplever de som arbetar i barngrupp kontakten med specialpedagogen? En specialpedagog som jag har kontakt med har fungerat som rådgivare beträffande studiens idé och upplägning.

Frågeformuläret konstruerades utifrån de tre huvudområdena; individ-, grupp- och organisationsnivå. Detta krävde noggrann eftertanke och genomarbetning för att få med de

huvudsakliga arbetsuppgifter specialpedagogen ska/kan ägna sig åt på de olika nivåerna. En gymnasieelev och en förskollärare tittade på enkätfrågorna med frågeställningen om det rådde oklarheter beträffande innehållet i dessa. Enkäten ges i bilaga 1.

4.3 UNDERSÖKNINGSGRUPP

Svaren på bakgrundsfrågorna (A) ligger till grund för beskrivningen av undersökningsgruppen.

Jag delade ut 120 enkäter till personal på samtliga sju kommunala förskolor inom en del av en kommun. Med personal menar jag här pedagogisk personal, alltså de som utför arbete i barngrupp.

63 kvinnor och 1 man besvarade frågorna. Av dessa var 39 förskollärare (varav 2 specialpedagoger), 23 barnskötare (varav 2 personliga assistenter) och 2 timanställda vikarier.

62 personer hade i medeltal arbetat 18 år med en standardavvikelse på 10 år. Standardavvikelse är ett spridningsmått som anger hur väl ett antal värden (observationer) är samlade kring medelvärdet. Kort sagt betyder detta att en liten standardavvikelse innebär att materialet ligger väl samlat kring medelvärdet och en stor standardavvikelse innebär att materialet har stor spridning. Spridningen i mitt material är mellan extremvärdena 1 och 36. Således har den person som arbetat kortast tid tjänstgjort i 1 år och den som arbetat längst tid i 36 år. De återstående 2 personerna som inte besvarat denna fråga var unga timanställda, korttidsvikarier som hoppade in vid sjukdom, planering m.m.

4.4 DATAINSAMLING

Vid leveranstillfället talade jag med personalen och klargjorde syfte och frågeställning. Alla verkade positiva och på en del ställen kom diskussionen omedelbart igång. På några förskolor fick jag tillfälle att gå runt på de olika avdelningarna och dela ut enkäten, på andra fångade jag upp personalen i personalrummet, informerade dem och gav dem enkäten där.

Tre dagar senare hämtade jag upp enkäterna. Det visade sig vara svårt att få in materialet. Personal inom förskolan har ett väldigt intensivt arbete och har svårt att sätta sig ner en liten stund. Det händer hela tiden saker. Flera av de tillfrågade hade inte hunnit fylla i enkäten trots den från början välvilliga inställningen. Därför påminde jag muntligt och kom tillbaka efter ytterligare fem dagar. Jag fick därefter göra nya överenskommelser om upphämtning, och efter sammanlagt fjorton dagar fick jag sätta punkt.

4.5 DATABEARBETNING

Hela materialet lades in i programmet Microsoft Excel. Jag numrerade informanterna, förde in dem i programmet och gick igenom respektive svar.

Svaren på bakgrundsfrågorna fördes helt enkelt in i databasen.

Kunskapsfrågorna 1-22 (ingen fråga 13 fanns) hade väldefinierade svar med enbart en inringad siffra (1 motsvarande inte alls, 2 motsvarande en del och 3 motsvarande mycket) och dessa svar lades in i formen noll (0) eller ett (1).

Frågorna	Informanter 1-64	Summa	Procent av de som svarat
Uppfattar.....inte alls	0 eller 1		
.....en del	0 eller 1		
.....mycket	0 eller 1		
Skulle vilja.....inte alls	0 eller 1		
.....en del	0 eller 1		
.....mycket	0 eller 1		

Figur A. Exelbladets schematiska struktur.

2 uppfattade att s.p. inte alls gör observationer	3
24 uppfattade att s.p. observerar en del	41
33 uppfattade att s.p. observerar mycket	56
59 besvarade frågan	
0 skulle vilja att s.p. inte alls observerar	0
7 skulle vilja att s.p. observerar en del	12
50 skulle vilja att s.p. observerar mycket	88
57 besvarade frågan	

Figur B. Representativt utdrag från Excelbladet – svaren på fråga 2.

Fråga 2 används som illustration. Figur B visar att av de 64 informanterna hade 59 en uppfattning om specialpedagogens observationer medan endast 57 uttryckte önskemål. Procentsiffrorna till höger ger en allmän bild av hur svaren fördelar sig. I en separat kalkyl i Excel visades de enskilda informanternas uppfattning om balansen om hur det uppfattas och hur det skulle kunna vara. Kalkylen förutsatte att båda dimensionerna (uppfattar att, skulle vilja att) i de respektive frågorna besvarades.

antal	val	%
0	11 från inte alls till inte alls	0,0
0	12 från inte alls till en del	0,0
1	13 från inte alls till mycket	1,9
0	21 från en del till inte alls	0,0
5	22 från en del till en del	9,4
17	23 från en del till mycket	32,1
0	31 från mycket till inte alls	0,0
1	32 från mycket till en del	1,9
29	33 från mycket till mycket	54,7
53		

	mindre 21, 31 och 32	oförändrat 11, 22 ovh 33	mer 12,13 och 23
	0	0	0
	0	5	1
	1	29	17
summa	1	34	18
procent	1,9	64,2	34,0

Figur C. Övre delen visar samtliga 9 möjliga val i fråga 2. Nedre delen visar de 3 möjliga alternativen; mindre, oförändrat och mer. Exempelvis visas att 34 % av de 53 svaranden ville ha en större insats.

Fem uppföljningsfrågor hade givna svarsalternativ och kodades likaledes med noll och ett. Jag hade tre fria-svarsfrågor. Svaren skrevs ner och lades i separat Microsoft Word dokument (bilaga 2).

4.6 TILLFÖRLITLIGHET

Reliabilitet och validitet är något som nämns i forskningssammanhang och har med en undersöknings tillförlitlighet att göra. Jämför engelskans ord *valid* = giltig och *reliable* = pålitlig (Kvale, 1997, sid. 208).

Reliabilitet hänför sig till mätinstrumentets (i detta fall enkätens) exakthet. Det är alltid svårt att veta om man formulerat sig så tydligt att inga missförstånd uppkommer.

Validitet är lika med att mäta det avsedda. Validitet är ”svårfångad” och ”mångtydig”. ”Man måste upprepade gånger fråga sig: Undersöker jag det som jag verkligen vill undersöka?” (Stukat, 2005, sid. 128). Han skriver vidare:

Hur sanna och pålitliga är dina resultat? Vilka felkällor känner du till? Ett framhållande av studiens brister – metodsvaghet, liten undersökningsgrupp och stort bortfall etc. – menar jag

vara ett kännetecken på den goda vetenskapliga rapporten... Att visa svaghet är styrka. (Stukat, 2005, sid. 130).

Vad det gäller generaliserbarhet är min undersökningsgrupp liten. Specialpedagogens inriktning på arbete och roll diskuteras ständigt bland specialpedagogerna själva men också ”ute i verkligheten”. Resultatet gäller kanske inte generellt men ger en tydlig fingervisning om hur man tänker.

Det man kan få ut ur en databas är beroende på databasens kvalitet. Efter första inmatningen kontrollerades data ytterligare en gång. Excel-filen utformades dessutom på sådant sätt att ”felaktig” inmatning detekterades. En kompletterande ”vet ej” kategori hade kunnat underlätta inmatningen och bearbetningen.

4.7 ETIK

Problem ur etisk synpunkt kan uppkomma i vissa undersökningar. Jag anser inte det vara något större problem i just denna studie. Frågorna var inte av den karaktären att de kan anses påverka den personliga integriteten. Deltagande i studien var frivilligt. Svaren gavs anonymt. Detta framgick av foljebrevet, och vid de tillfällen jag gavs möjlighet gavs dessutom muntlig information. Resultaten redovisas endast på gruppbasis.

4.8 BORTFALL

64 (53,5 %) av 120 besvarade enkäten. Bortfallet kan förklaras av flera saker. Personalen har, trots vänlig attityd och välvillig inställning, ont om tid för extra uppgifter som inte är oundvikligen nödvändiga. ”*Jag satt och tittade på den men orkade inte fylla i efter dagens arbete*” var ett svar jag fick när jag var ute i avsikt att hämta enkäterna. En annan faktor är frånvaro pga. sjukdom eller sjukt barn. Några personer som var borta första gången då jag informerades hade inte fått enkäten. Några andra hade trott att den bara vände sig till förskollärare trots att det i rubriken står ”till pedagoger inom förskolan”. Missförståndet visade sig bero på att det lite längre ner i texten står ”förskollärarnas kunskaper om och förväntningar på...” Detta var naturligtvis ett förbiseende och detta har jag också fått enstaka kommentarer kring. Vad jag kan se föreligger inga säkra hållpunkter för att bortfallet skulle vara systematiskt, utan får uppfattas som slumpmässigt med avseende på ovannämnda faktorer.

5. RESULTATREDOVISNING

Redovisningen kommer att ske i de tre olika grupperna på individnivå, gruppnivå och organisationsnivå utifrån frågeställningen: Vad uppfattar du att specialpedagogen gör? och vad skulle du vilja att specialpedagogen gör?

120 enkäter lämnades ut och 64 (53,5 %) av dessa besvarades. Vissa informanter besvarade inte alla frågorna. Många hade ingen uppfattning om vad specialpedagogen sysslar med, men hade önskemål om arbetet. Det omvända förhållandet fanns också representerat. En del personer hade aldrig haft kontakt med specialpedagogen i kommunen.

B Kunskaper om specialpedagogens arbete

Hur lång är specialpedagogutbildningen?

39 besvarade frågan och medelvärdet av svaren blev 1,8 år med en standardavvikelse på 0,6 år, och med ett minimum på 1 och ett maximum på 3 år.

Här är bortfallet stort. Flera hade skrivit vet ej på raderna eller inte besvarat frågan alls.

Har specialpedagogen någon form av lärarutbildning i sin utbildning?

Av 51 personer svarade 47 informanter ja och 4 nej.

Vilken i så fall?

38 av de 47 angav olika former av pedagogisk utbildning såsom förskollärare eller grundskollärare.

Har du fått någon information om specialpedagogutbildningen?

Endast 8 hade fått information om utbildningen.

Om ja, vilken information?

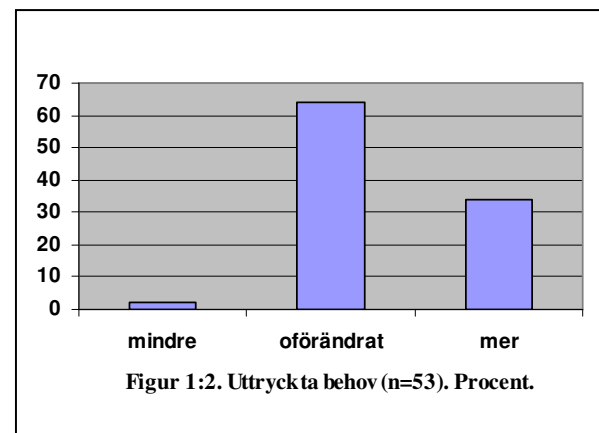
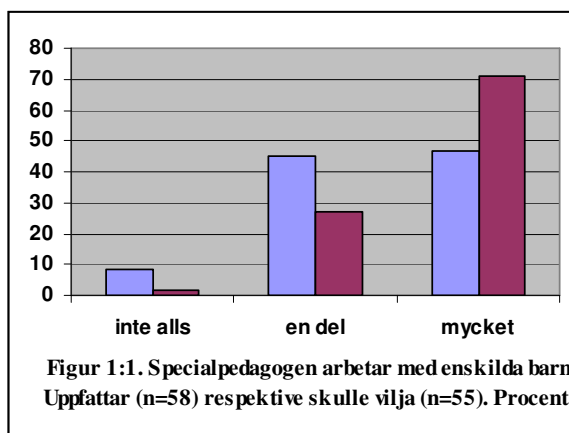
En del hade skaffat sig information själva på grund av ett intresse av att kanske gå utbildningen. Andra hade anhöriga som gått den. Ingen av dessa 8 personer hade fått information direkt från specialpedagogerna.

C Kunskaper om specialpedagogens arbete – på individnivå

De vänstra diagrammen kan ses som en allmän trendanalys. Här kan det vara så att informanterna svarat i båda dimensionerna (uppfattar respektive skulle vilja) eller bara svarat i en dimension (antingen uppfattar eller skulle vilja).

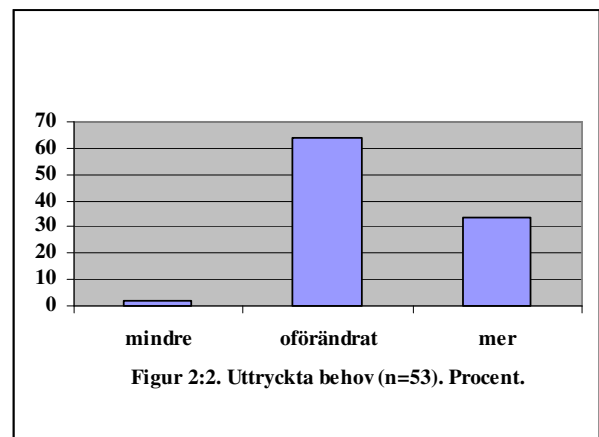
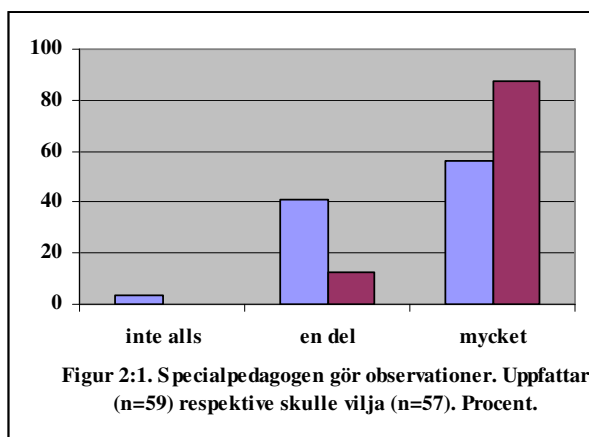
De högra diagrammen är en skärpt analys och illustrerar specifikt individuellt uttryckta uppfattningar om hur man upplever att det är och om hur man skulle vilja ha det. Informanterna har således här svarat i båda dimensionerna (uppfattar respektive skulle vilja).

Fråga 1. Arbetar med enskilda barn

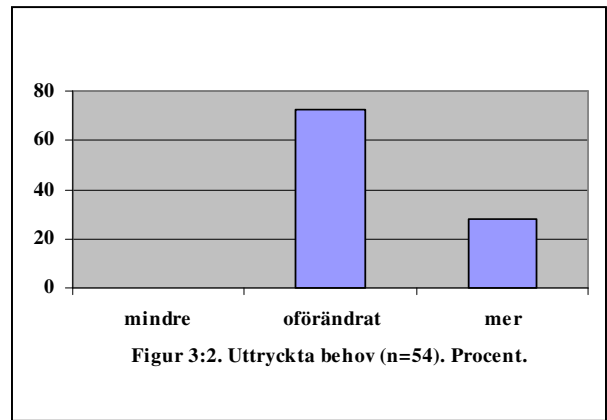
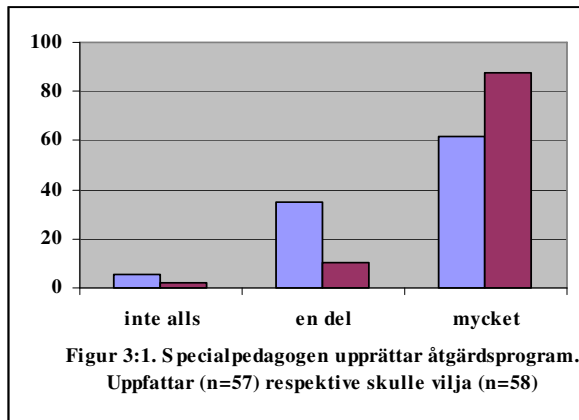
De flesta uppfattar att specialpedagogen arbetar enskilt med barnen till en del och mycket och känner ett behov av att bibehålla detta eller rent av att öka det.

Fråga 2. Gör observationer av ett eller flera barn

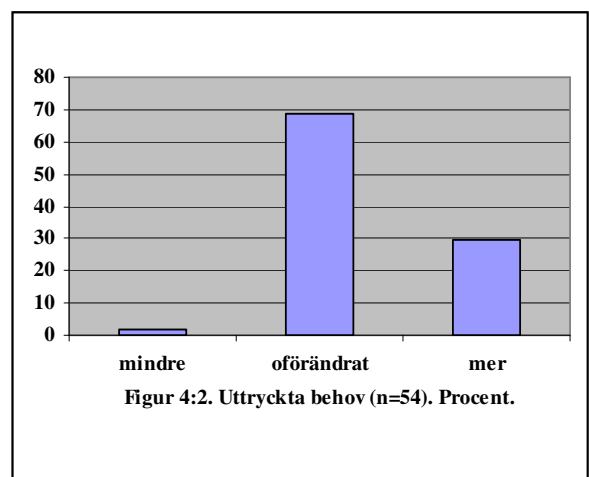
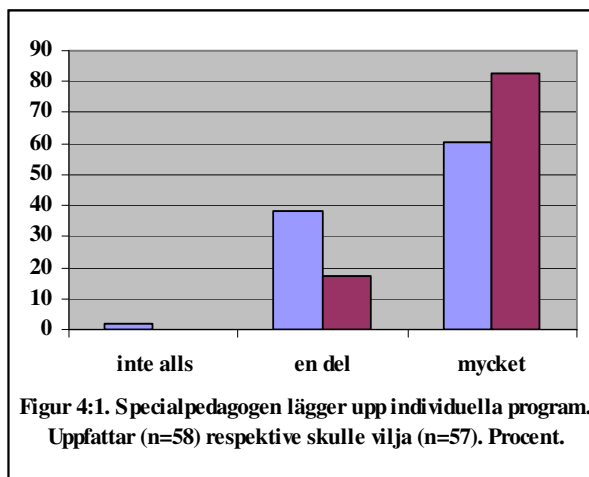
De flesta uppfattar att specialpedagogen observerar barn till en del och mycket och skulle vilja bibehålla detta eller rent av att öka insatsen.

Fråga 3. Tillsammans med arbetslaget upprättar åtgärdsprogram.

De flesta uppfattar att specialpedagogen gör åtgärdsprogram till en del och mycket och skulle vilja ha detta oförändrat eller rent av öka arbetet med detta.

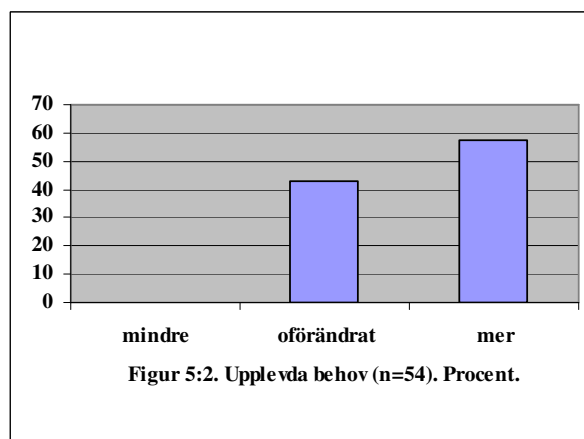
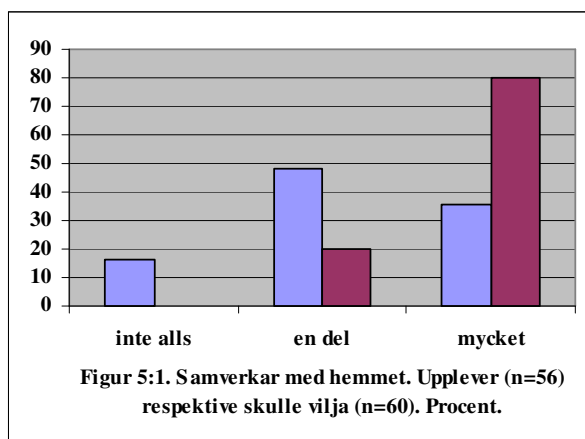
Fråga 4. Läger upp individuellt program för ett barn.

De flesta uppfattar att specialpedagogen gör individuella program för ett barn till en del och mycket och skulle vilja bibehålla detta eller rent av öka det.

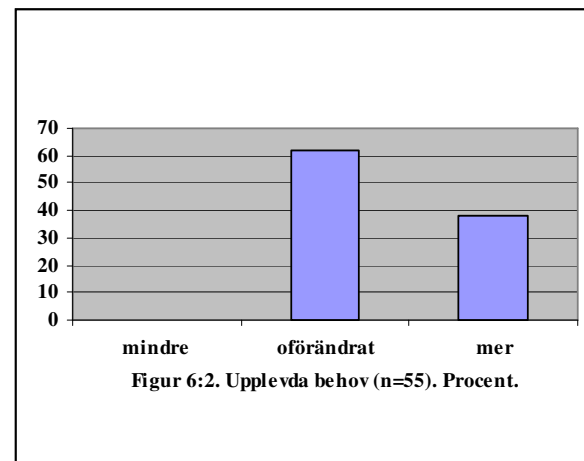
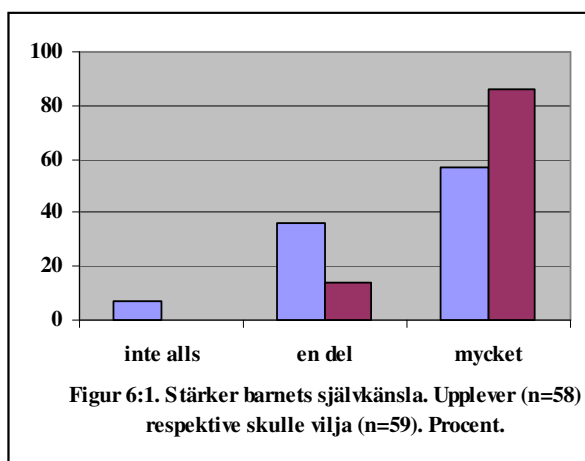

Fråga 5. Samverkar med hemmet för att stötta barnet.

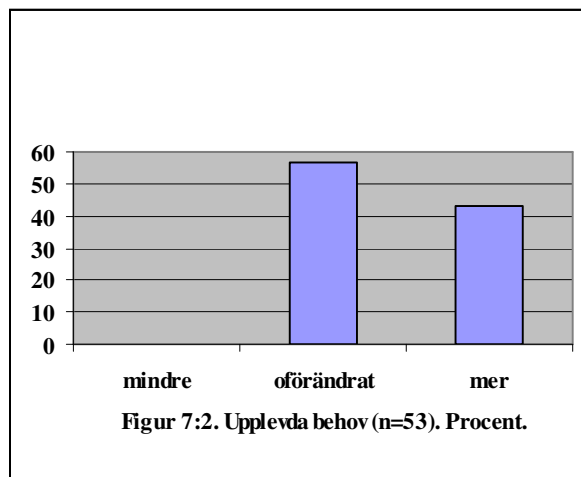
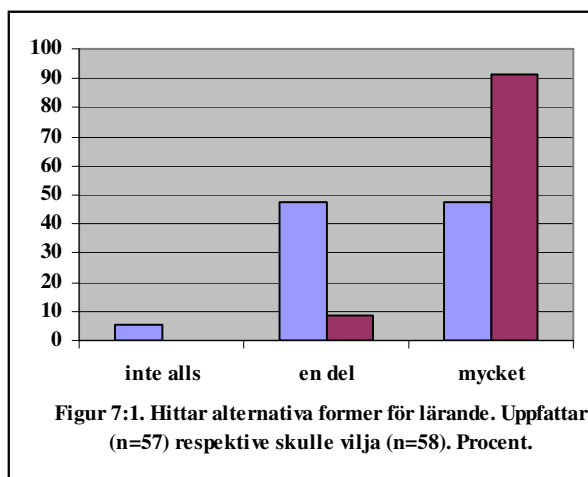
De flesta uppfattar att specialpedagogen samarbetar med hemmet till en del och mycket och skulle vilja bibehålla detta eller med en tydlig trend öka samverkan med hemmet.

Fråga 6. Stärker barnets självkänsla.

De flesta uppfattar att specialpedagogen stärker barnets självkänsla till en del och mycket och skulle vilja bibehålla detta eller till och med öka insatsen.

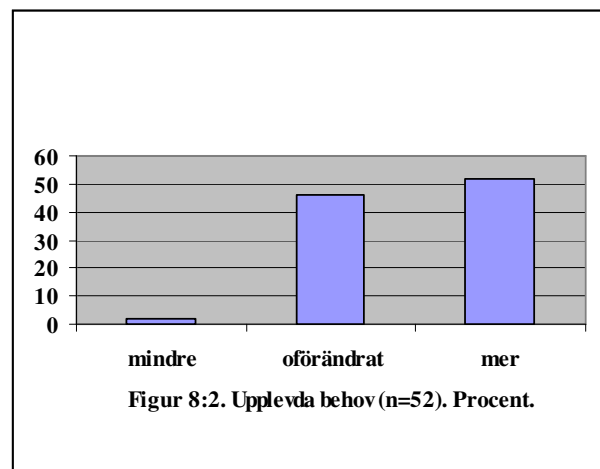
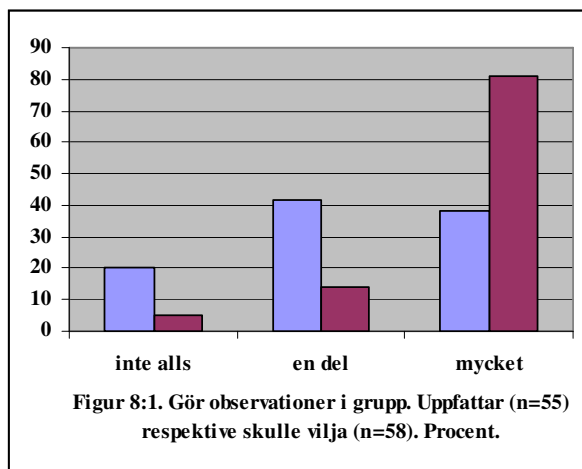
Fråga 7. I samarbete med arbetslaget hittar alternativa former för lärande.

De flesta uppfattar att specialpedagogen hittar alternativa former för lärande till en del och mycket och skulle vilja bibehålla detta eller ha mer av det arbetet.

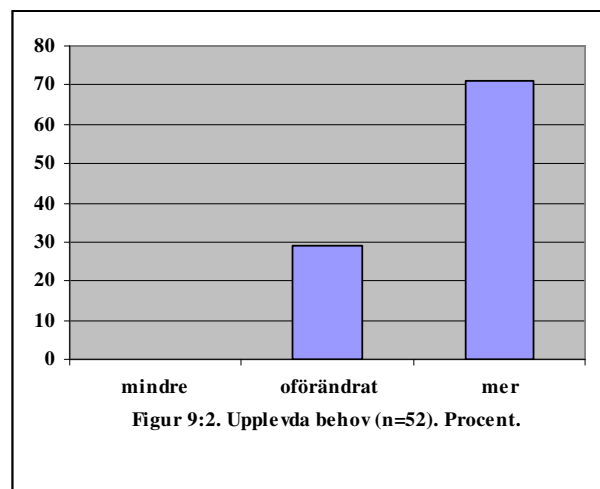
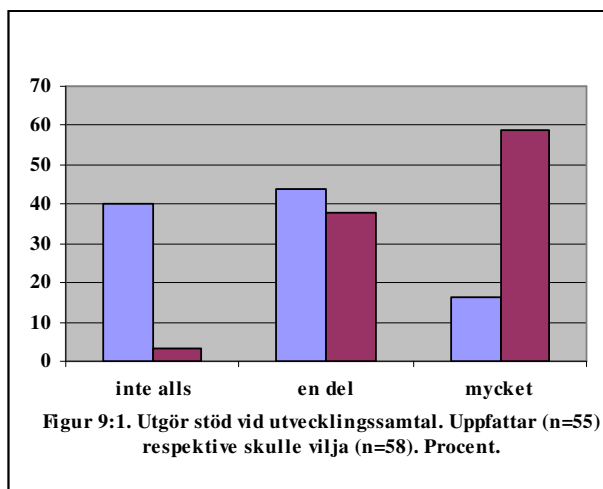
Kunskaper om specialpedagogens arbete – på gruppnivå

Fråga 8. Gör observationer i grupp där förskollärare inte tycker det fungerar.

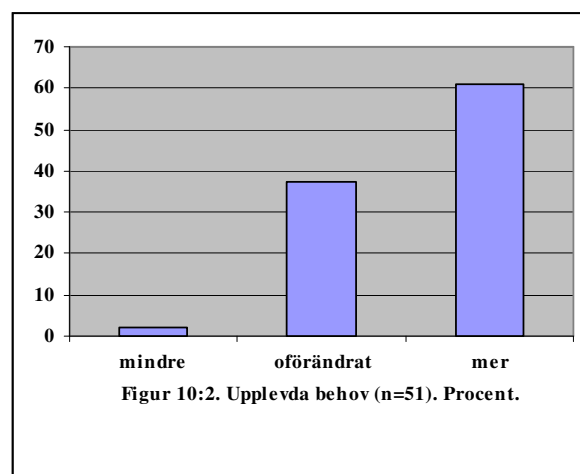
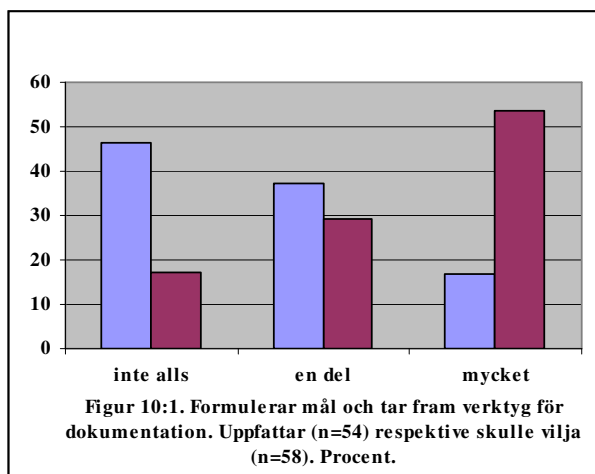
De flesta uppfattar att specialpedagogen gör observationer i grupp till en del och mycket och skulle vilja bibehålla detta eller rent av ha betydligt större insatser.

Fråga 9. Stödjer förskolläraren inför, på eller efter utvecklingssamtal.

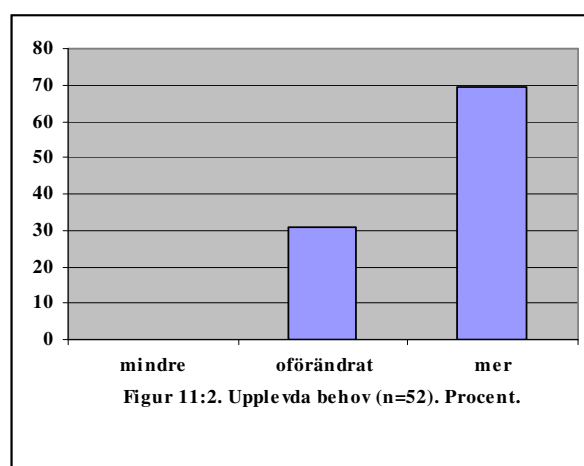
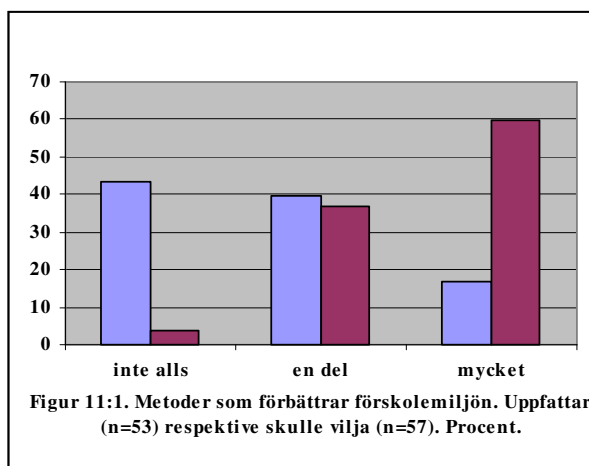
De flesta uppfattar att specialpedagogen utgör ett alltför litet stöd vid utvecklingssamtalet.

Fråga 10. Tillsammans med arbetslaget formulerar mål och tar fram verktyg för dokumentation.

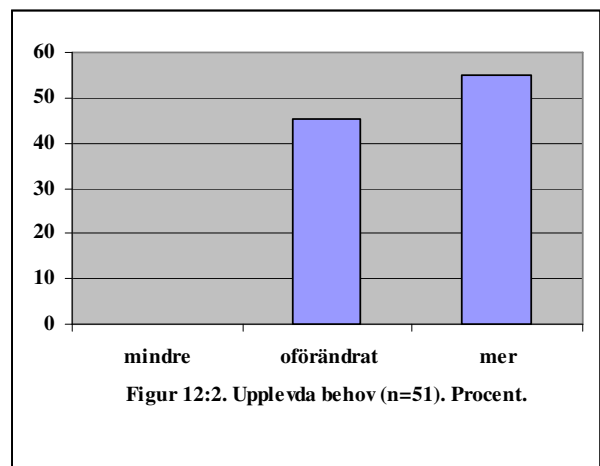
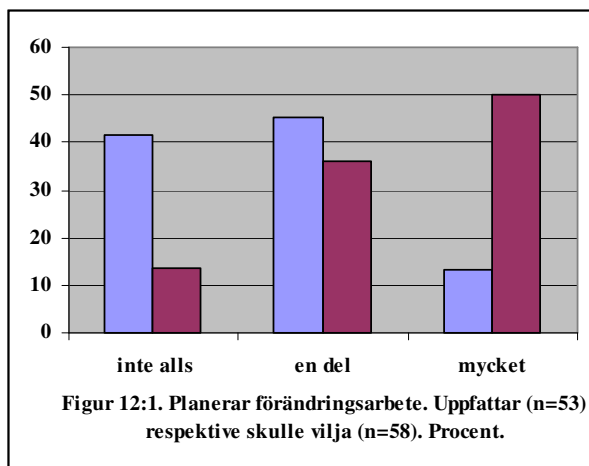
De flesta uppfattar att specialpedagogen i mindre eller måttlig grad formulerar mål och tar fram verktyg. Bilden är splittrad men en önskan om mer kan tydligt ses. Intressant är att en individ anser att specialpedagogen formulerar mål och tar fram verktyg för mycket (går från 3 till 1).

Fråga 11. Tillsammans med arbetslaget tar fram metoder som förbättrar förskolemiljön.

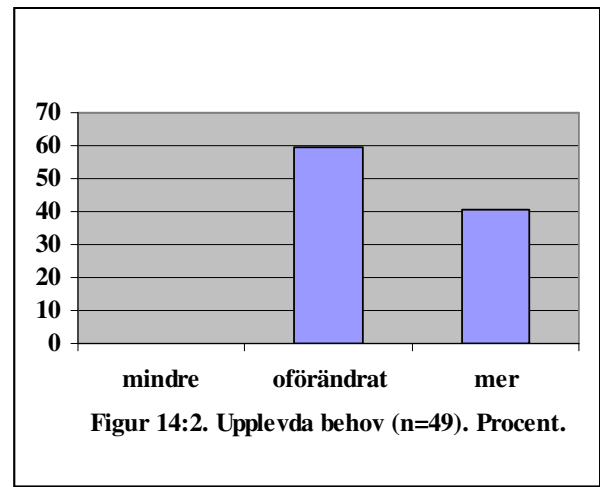
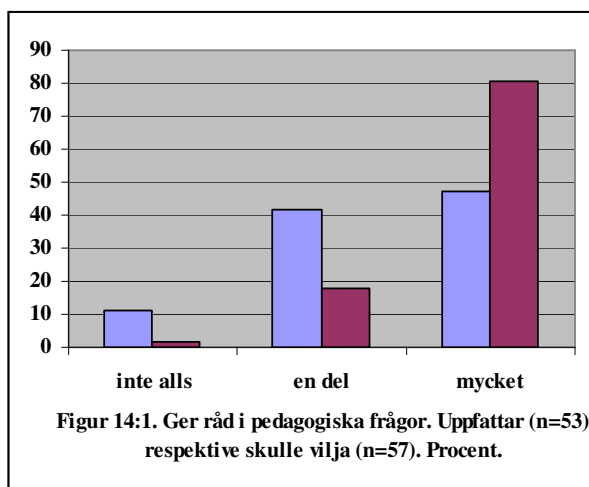
De flesta uppfattar att specialpedagogen i mindre eller måttlig grad tar fram metoder som förbättrar förskolemiljön. En önskan om mer kan i hög grad skönjas.

Fråga 12. Planerar förändringsarbete.

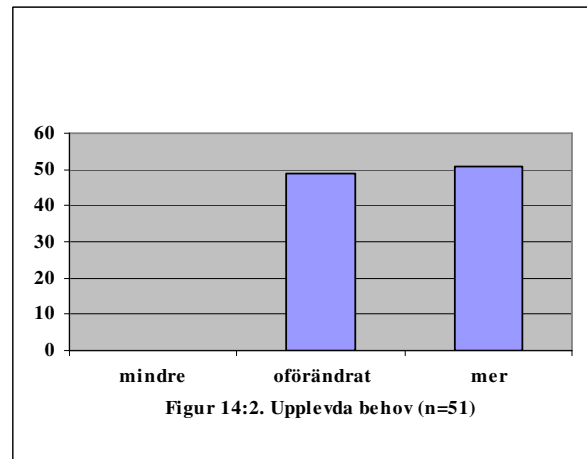
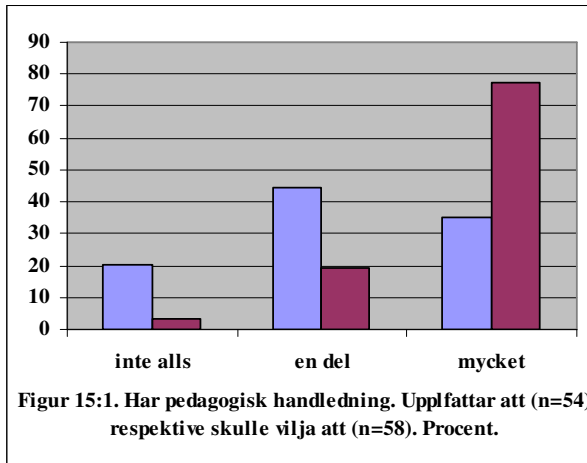
De flesta uppfattar att specialpedagogen i mindre eller måttlig grad planerar förändringsarbete. Bilden är något splittrad men en önskan om deltagande i hög grad skönjes.

Fråga 14. Ger råd i pedagogiska frågor.

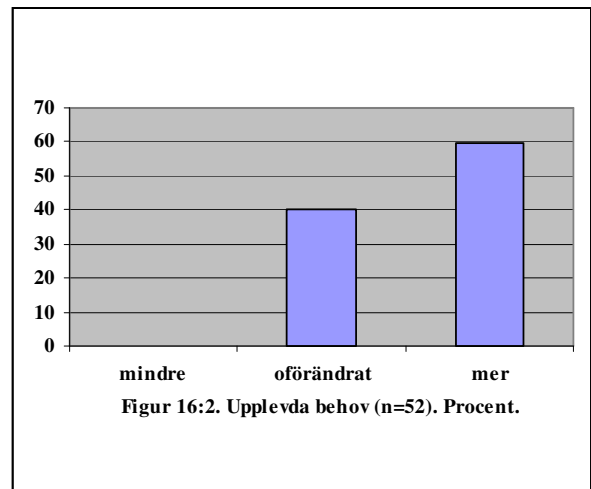
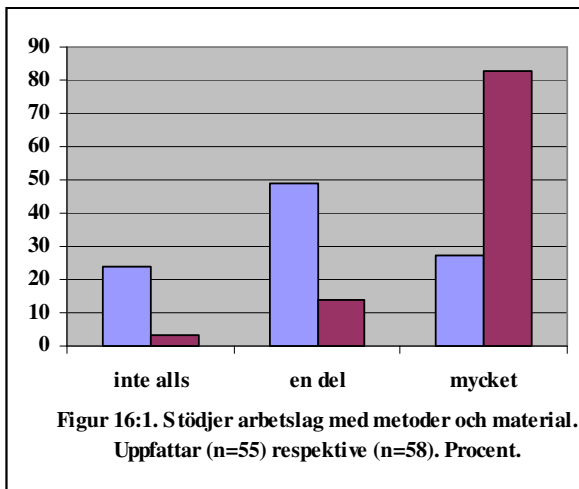
De flesta uppfattar att specialpedagogen ger råd i pedagogiska frågor till en del och mycket, och skulle vilja bibehålla detta eller rent av öka det.

Fråga 15. Har pedagogisk handledning.

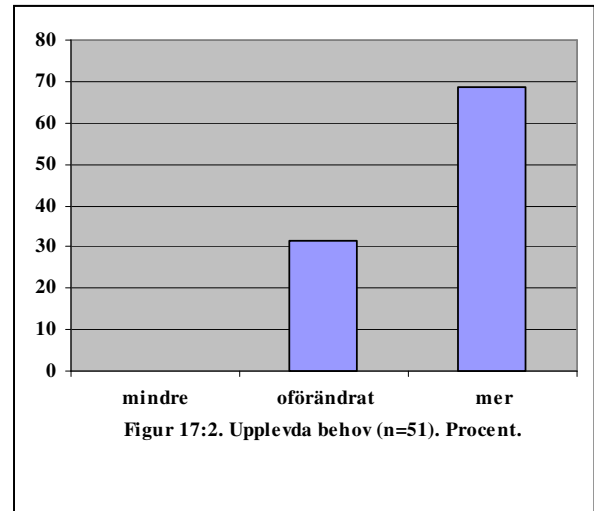
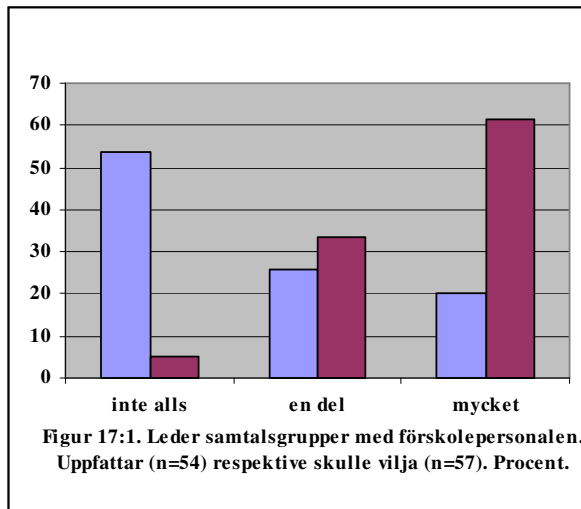
De flesta uppfattar att specialpedagogen har pedagogisk handledning till en del och mycket, och skulle vilja bibehålla detta eller rent av öka det.

Fråga 16. Stödjer arbetslag med metoder och material.

De flesta uppfattar att specialpedagogen stödjer med metoder och material i någon/måttlig grad, och skulle vilja förstärka detta. 31 informanter ville ha en sådan förstärkning.

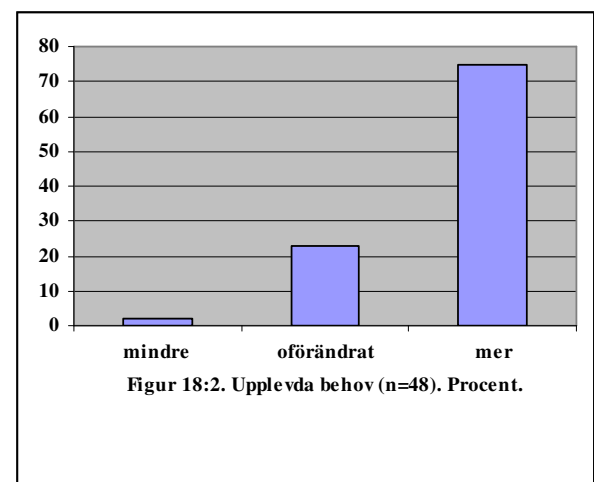
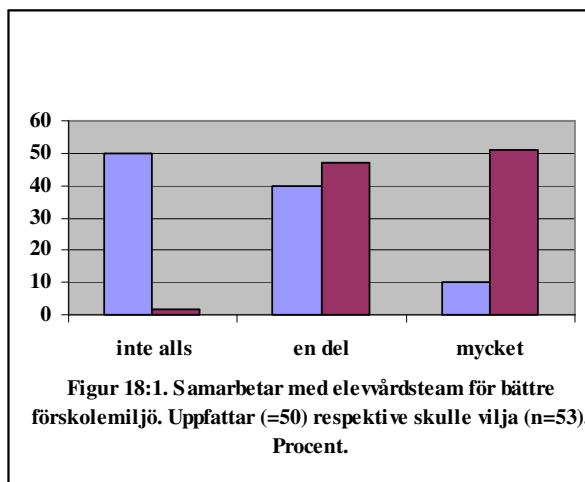
Fråga 17. Leder samtalsgrupper med förskolepersonal.

De flesta uppfattar att specialpedagogen leder samtalsgrupper i liten grad och 35 informanter ville ha mer eller mycket mer av detta.

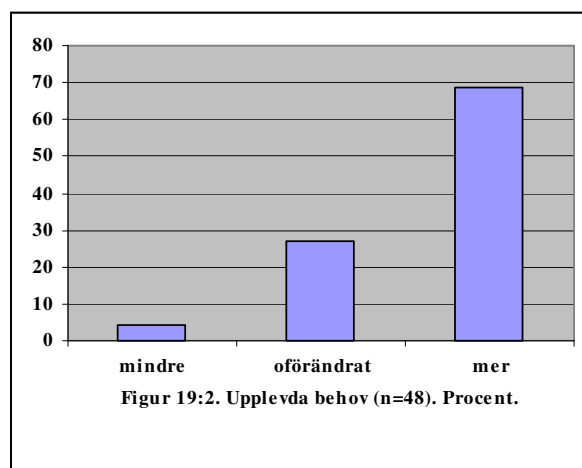
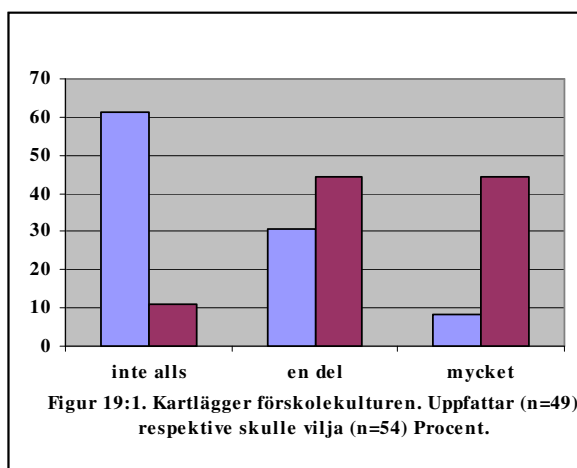
Kunskaper om specialpedagogens arbete – på organisationsnivå

Fråga 18. Samarbetar med elevvårdsteam för bättre förskolemiljö.

De flesta uppfattar att specialpedagogen samarbetar med elevvårdsteam för att förbättra förskolemiljön i liten grad och 36 ville ha mer eller mycket mer av detta. En informant "backade" från 3 till 2.

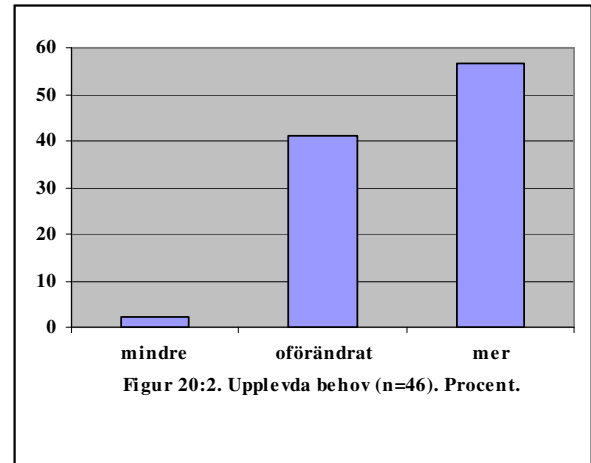
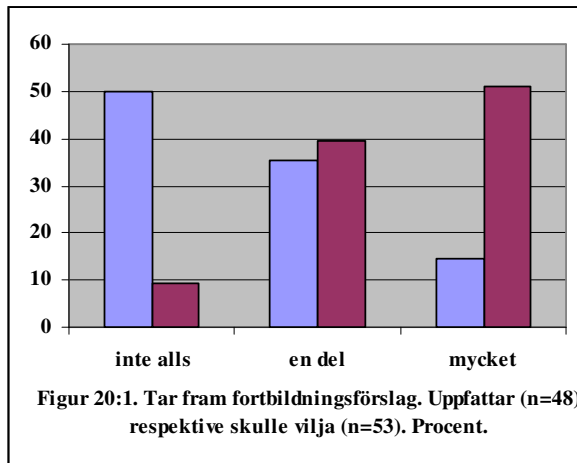
Fråga 19. Kartlägger förskolekulturen, dvs. vilken grundläggande syn som finns på barnet.

De flesta uppfattar att specialpedagogen kartlägger förskolekulturen i liten grad och 33 ville ha mer eller mycket mer av detta. Två informanter "backade" från 3 till 1 resp. 3 till 2.

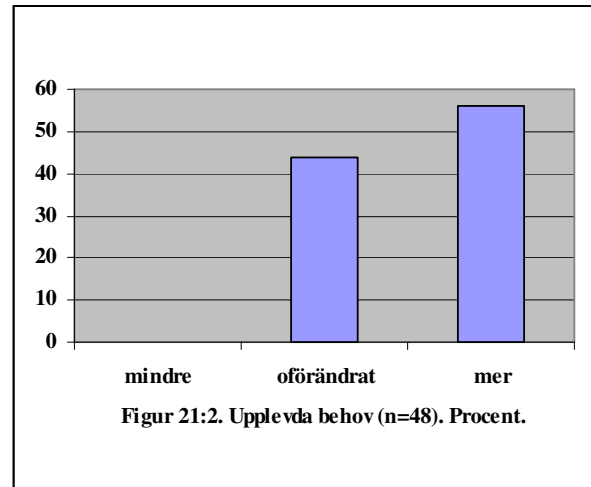
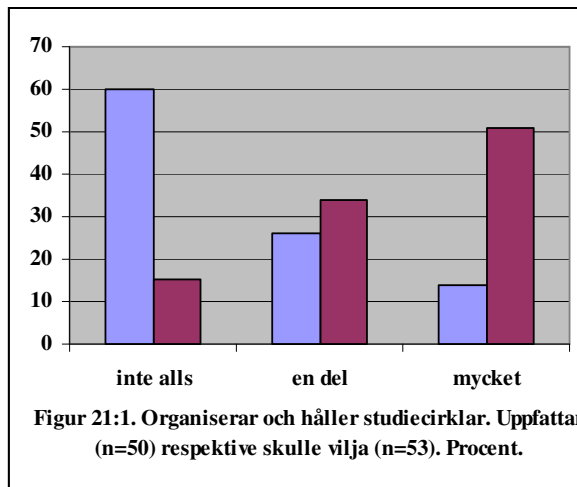

Fråga 20. Tillsammans med ledningen tar fram fortbildningsförslag.

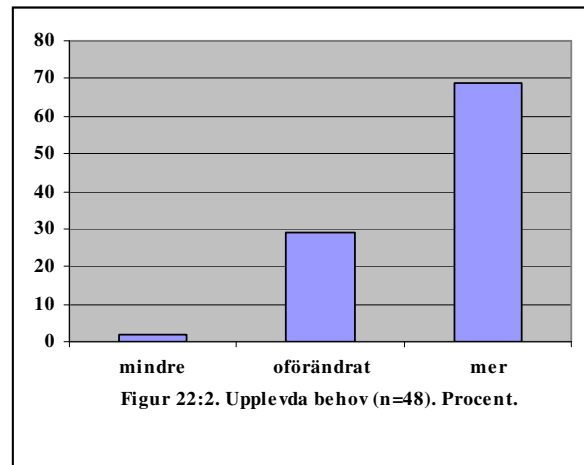
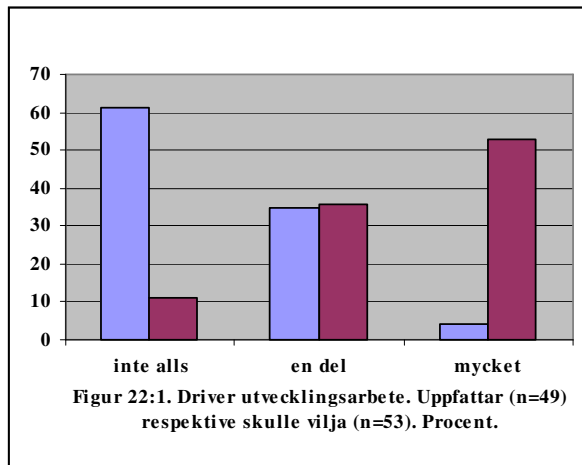
De flesta uppfattar att specialpedagogen tar fram fortbildningsförslag i liten till måttlig grad och 26 ville ha mer eller mycket mer av detta. En informant "backade" från 2 till 1.

Fråga 21. Organiserar och håller studiecirklar.

De flesta uppfattar att specialpedagogen organiserar och håller studiecirklar i liten till måttlig grad och 27 ville ha mer (val 12 och 23) eller mycket mer (val 13) av detta.

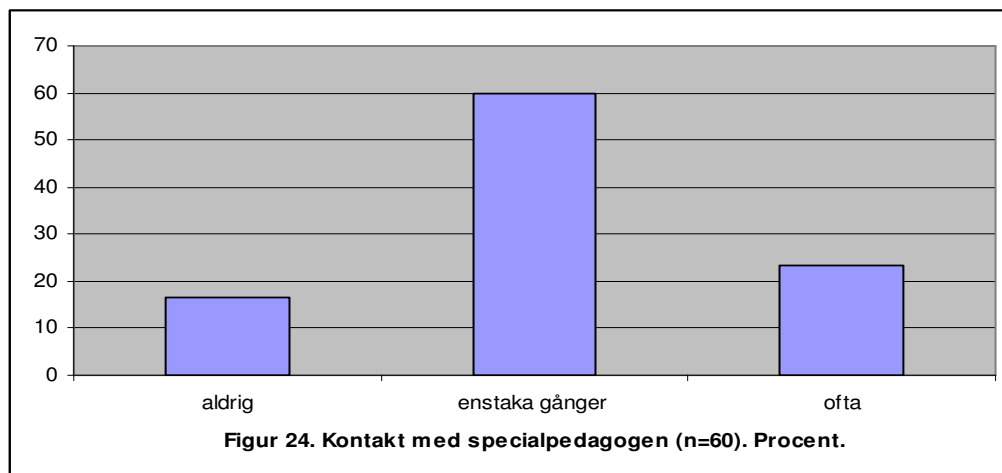
Fråga 22. Tillsammans med ledningen driver utvecklingsarbete.

De flesta uppfattar att specialpedagogen bedriver utvecklingsarbete i liten grad och 33 ville ha mer (val 12 och 23) eller mycket mer (val 13) av detta.

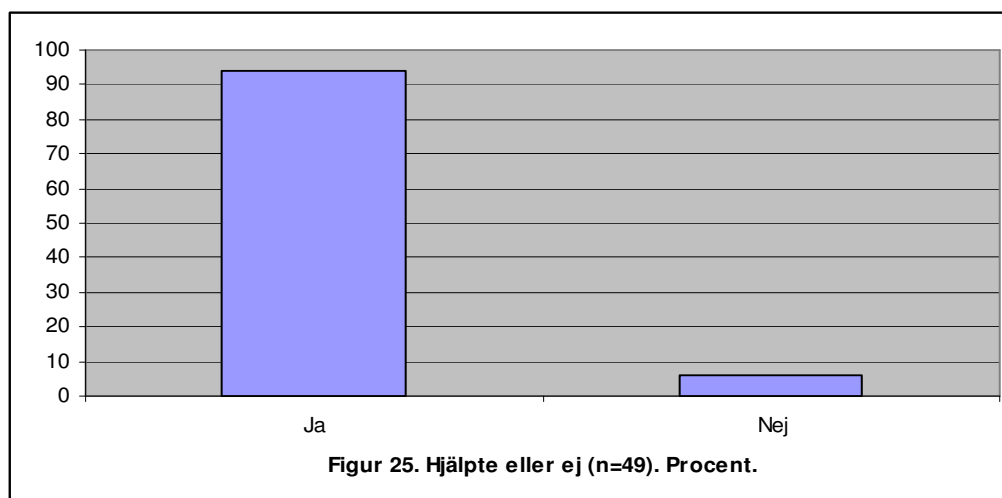
D Uppföljningsfrågor

Fråga 24. Har Du varit i kontakt med specialpedagogen?

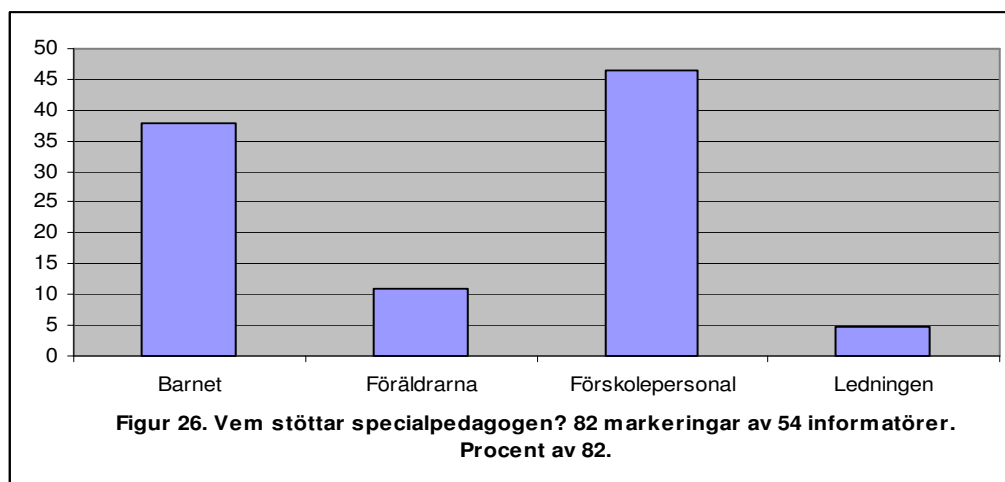
Av 60 informanter som besvarat frågan har 18 % aldrig varit i kontakt med specialpedagog, 60 % enstaka gånger och 22 % ofta.

Fråga 25. Tyckte du att specialpedagogens insatser hjälpte dig?

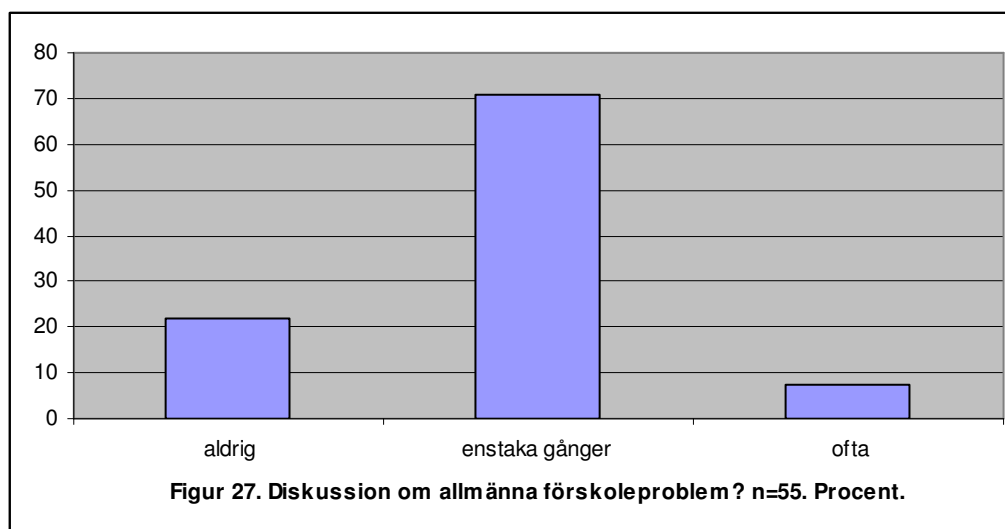
Av 49 informanter som besvarat frågan har 94 % tyckt att specialpedagogens insatser hjälpt dem och 6 % har inte fått någon hjälp alls.

26. Vem/vilka tycker Du att specialpedagogen huvudsakligen stöttar?

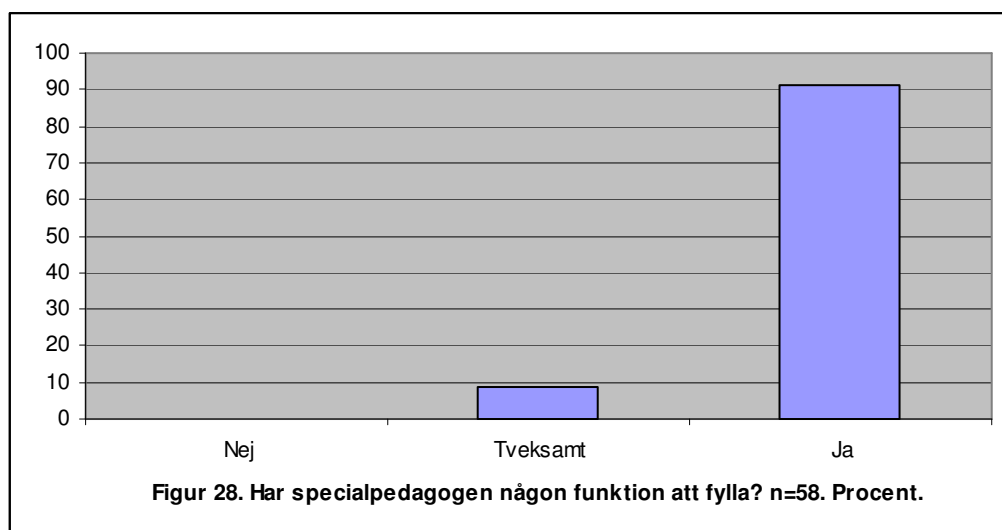
54 informanter besvarade frågan. Av dessa tycker 46 % att specialpedagogen stöttar förskolepersonalen, 38 % att specialpedagogen stöttar barnet, 11 % tycker att denna stöttar föräldrarna och slutligen tycker 5 % att specialpedagogen mest stöttar ledningen. Noteras bör att flera ringade in två eller tre alternativ.

Fråga 27. Brukar Du diskutera ”allmänna förskoleproblem” med specialpedagogen?

55 informanter besvarade frågan. Av dessa diskuterade 21 % aldrig allmänna förskoleproblem, medan 71 % gjorde det enstaka gånger och 8 % ofta.

Fråga 28. Har specialpedagogen någon funktion att fylla i dagens förskola?

Av 58 informanter svarade bara 9 % att det var tveksamt om specialpedagogen hade någon funktion att fylla i dagens förskola medan 91 % svarade ja.

6. ANALYS AV RESULTAT

Hur ser då den pedagogiska personalen på specialpedagogisk verksamhet och på specialpedagogens roll? Av enkätsvaren framkom att endast ett fåtal hade fått information om specialpedagog-utbildningen och ingen av dessa hade fått någon information av specialpedagogerna själva. Detta uppfattar jag som ett tillkortakommande. Det handlar i våra dagar mycket om ”marknadsföring” och att tala med personal för att delge denna vilka arbetsuppgifter man kan hjälpa till med och vilken kompetens man kan tillföra.

Av 51 personer svarade 47 ja på frågan om specialpedagogen hade någon form av lärarutbildning i sin utbildning och 4 personer nej. 13 personer har inte svarat. Beroende på okunskap? Detta indikerar kanske just att informationen om specialpedagogens bakgrund och kompetens inte nått fram.

6.1 SAMMANFATTNING AV FRÅGOR PÅ INDIVIDNIVÅ

På det hela taget är förskolepersonalen nöjd med specialpedagogens insatser. Denna arbetar mycket med enskilda barn, gör observationer, arbetar med åtgärdsprogram och individuella program.(Fråga 1, 2, 3, 4).

Specialpedagogen stärker barnets självkänsla och hittar alternativa former för lärande på ett enligt personalen tillfredsställande sätt. (Fråga 6, 7).

Däremot ses en tydlig önskan om att specialpedagogen ska samarbeta mer med hemmet för att stötta barnet. Detta arbete vill personalen ha mycket mer av. (Fråga 5). Svaret här skiljde sig således från övriga svar på individnivån.

6.2 SAMMANFATTNING AV FRÅGOR PÅ GRUPPNIVÅ

Det finns ingen fråga 13.

Förskolepersonal tycker att specialpedagogen ska göra fler observationer i barngrupper (Fråga 8). Även vid utvecklingssamtalen skulle förskolepersonal vilja ha större stöd (Fråga 9). Anmärkningsvärt är att så många som 40 % inte alls uppfattar att specialpedagogen arbetar med sådan stöttning.

Många upplever inte att specialpedagogen sysslar med målformulering eller tar fram metoder för förbättring av förskolemiljön men vill ha större insatser på dessa områden (Fråga 10 och 11). En person dock går i motsatt riktning. Denne tycker att specialpedagogen överhuvudtaget inte ska syssla med hjälp vid målformulering och dokumentation.

Pedagogerna uppfattar inte alls att specialpedagogen sysslar med förändringsarbete (Fråga §§12) men skulle vilja att denna ägnar sig mycket mera åt dessa uppgifter.

Förskolepersonalen är över lag relativt tillfreds med insatsen vid pedagogisk rådgivning (Fråga 14). Men i de tre sista frågorna (15-17) avseende pedagogisk handledning, stöd till arbetslag med metoder och material och att leda samtalsgrupper med förskolepersonal, ses en större diskrepans mellan vad man uppfattar att specialpedagogen gör och vad man skulle vilja. Störst är skillnaden beträffande samtalsgrupper som man vill ha mycket mer av. (Fråga 17).

6.3 SAMMANFATTNING AV FRÅGOR PÅ ORGANISATIONSNIVÅ

Svarsfrekvensen beträffande hur man ”uppfattar att” är något lägre på organisationsnivån än på övriga nivåer. Beroende på utmattningseffekt eller att man inte tänkt på att även detta ligger inom specialpedagogens arbetsområde?

En annan tydlig trend visar att förskolepedagoger inte ”upplever att” specialpedagogen sysslar med dessa frågor. Över lag är det många som skulle vilja ha en större insats såväl vad det gäller bättre förskolemiljö, kartlägga förskolekulturen som att ta fram fortbildningsförslag och hålla i studiecirkel (Fråga 18, 19, 20 och 21). 4 pedagoger upplevde inte dessa arbetsuppgifter som väsentliga för specialpedagogen att syssla med. (Fråga 18, 19 och 20). Större insatser gällde även beträffande drivandet av utvecklingsarbete (Fråga 22).

6.4 SAMMANFATTNING AV UPPFÖLJNINGSPRÅGOR

Många hade haft kontakt med specialpedagogen och upplevde detta som positivt. Man uppfattade att specialpedagogens arbete är mest inriktat mot förskolepersonalen och barnen. Mera allmänna förskoleproblem diskuteras enstaka gånger. Stor enighet rådde om att specialpedagogen har en funktion att fylla.

6.5 SAMMANFATTNING AV FRIA SVARSFRÅGOR

Det finns framförallt ett uttalat behov av stöttning och hjälp med barn med ett eller annat bekymmer som personalen vill ha råd om. Även pedagogisk handledning efterfrågas liksom observation av pedagogerna för att se positiva/negativa mönster. Samarbete med familjen och hjälp inför föräldrasamtal är andra uppgifter som efterfrågas. Överhuvudtaget behöver förskolepersonal specialpedagogen som ”bollplank” för diskussion i pedagogiska, psykologiska och sociala frågor.

”Det blir fler o fler barn idag som behöver extra stöd av olika slag, så specialpedagogfunktionen är viktigare än någonsin idag!!!”

Specialpedagogen har sällan så mycket tid som personalen skulle vilja. Denna är allt som oftast på väg någonstans och har inte tid för mer än det mest angelägna. En specialpedagog på var förskola är något att eftersträva tycker en person. En annan tycker att det borde finnas en journalspecialpedagog som alltid kan rycka ut vid behov.

”Var finns specialpedagogerna när man behöver dem som bäst? Är ni en brist eller lyxvara i kommunen!”

Diagrammen visar att den allmänna uppfattningen är att arbete med enskilda barn behövs, observationer och upprättandet av individuella åtgärdsprogram behövs likaväl som stärkande av barnets självkänsla. När organisationsnivån analyseras finner man en större ovisshet om specifika arbetsuppgifter. Det är många som kanske inte uppfattar specialpedagogens mer överordnade funktion. Men förskolepersonal tar gärna emot mer av dessa förebyggande sysslor. Viss osäkerhet råder. Jag ställer mig här frågan om detta är ett tecken på att den förändrade specialpedagogiska rollen haft svårt att slå igenom eller om behovet av individuella insatser för barnen är övermäktigt stor? Detta kommer igen i de fria svarsfrågorna där personal efterlyser hjälp med barn beträffande språkliga och socioemotionella problem och handläggning av enskilda barn. Men i de fria svaren förtydligas de inringade svaren på gruppnivån med att understryka behoven av såväl rådgivning, diskussionsforum och bollplank, som handledning och stöttning och t o m observation av personal i olika situationer. Detta står i kontrast till Skolverkets expertgrupp (Ds2001: 19), som menade att handledarfunktioner kan ha svårt att etableras p g a en rädsla för kritik av förskolepedagogernas egna arbetssätt.

7. DISKUSSION

Mitt övergripande syfte att kartlägga förskolepersonals upplevelser av och förväntningar på specialpedagogens arbete har varit mycket lärorikt och givit intressanta inblickar. Behovet av insatser är stort och specialpedagogerna är många gånger överbelastade. Pedagogerna upplever att specialpedagogerna inte hinner med mer än just det allra nödvändigaste. Det blir endast en punktinsats. Problemen löses *ad hoc*. Strömmen går mot ett större miljötänkande men insatser av denna typ kan beskrivas med det **punktuella perspektivet** (Skolverket, 2001) och ger ofta en lösning för stunden. Vad kan man göra för att avhjälpa barnets problem just nu? Man kompenserar brister med hjälp av träning och sätter in åtgärder, diagnostiserar och får tydligare anvisningar. Ofta upplever alla inblandade detta som positivt. Åtgärder av denna typ efterlystes i enkätsvaren, och själv anser jag att sådant arbete behövs, åtminstone i vissa lägen. Jag ser barnet som det centrala och jag ser med oro på all stress, konkurrens och bristande respekt som kryper allt längre ner i åldrarna. Givetvis är gruppen runt barnet och organisationen i vilken barnet befinner sig en sammanhållen struktur. Men ett barn behöver lugn och förtroendeingivande vuxna som leder det med fast hand. Det behöver både bli bekräftat som enskild individ och vara en del i en större grupp gemenskap. Men rent allmänt skapar den ökade medvetenheten och öppenheten för olika influenser från omvärlden nu barn med större självständighet och kritiskt tänkande än tidigare, vilket också måste anses vara positivt.

Den **symboliska interaktionismens** (ur Skolverket, 2001) grundtanke att individens medvetande uppkommer i mötet med andra individer öppnar för förståelse och kommunikation. Det unika finns inte i en individ utan uppkommer i mötet **mellan** individer. Detta tänkesätt ligger i ett av förskolans mål om den sociala kompetensens betydelse för barnets välbefinnande. Det är i samarbete som lärande och utveckling sker. Men ett barn behöver också få "vila i sig själv", vara ensamt för att bli en samla kraft inför nästa interaktion. Ett växlande av olika sorters, mer eller mindre intensivt samspel, är givetvis det bästa. Detta är ett fundament för specialpedagogens arbete i vidare bemärkelse.

Barnstugeutredningen från 1972 kom med nya tankar kring hur individens svårigheter kan uppfattas och var därmed en föregångare. Omgivningen runt barnet kom att stå i fokus. Var detta möjligtvis i en tid då samhällsekonomin var god? Man hade råd att se i litet större vyer. Detta kan jämföras med Nordin – Hultmans avhandling från 2006 som fokuserar frågan om hur man ser på barnet idag. Författaren menar att miljön i förskolan har stor betydelse för hur barnet uppfattar och skapar sin omvärld. Miljön bör undersökas och eventuellt förändras med

hänsyn till barnet. Detta ligger väl i linje med den **specialpedagogiska examensordningen** där helikopterperspektivet betonas starkt. Ett viktigt mål är trots allt att kunna arbeta med det enskilda barnet/eleven.

I en artikel ur Dagens Nyheter från 2006 diskuteras hur barns svårigheter ska kunna avhjälpas. Där talas det om individanpassning, resursbrist i form av både pengar och personal och inlärningsproblem. *"I Sverige utbildas specialpedagoger som inte efterfrågas i skolans vardag, samtidigt som speciallärare som verkligen efterfrågas inte längre utbildas."* (Reinfeldt & Tolgfors, s.2). Man efterlyser speciallärare med den "gamla" kompetensen och har förslag om återinförande av speciallärarutbildningen. Här utgår man verkligen från det rent **kompensatoriska perspektivet** (Nilholm, 2003) i den meningen att svårigheten som barnet har ska diagnostiseras och avhjälpas. "More of the same" är ett välkänt pedagogiskt trick. Detta är en mycket intressant och samtidigt oroande tanke. Hur går det med det specialpedagogiska synsättet då? I den nu genomförda undersökningen efterfrågades bl.a. insatser i förebyggande syfte, samverkan med hemmet, stöd för förskolepersonalen och förbättring av förskolemiljön, och allt detta tyder på att båda dimensionerna behövs. Utifrån min egen yrkeserfarenhet delar jag denna uppfattning och hoppas verkligen att man inte gör misstaget igen, att ta bort den ena utbildningen till förmån för den andra.

En avvikande handling blir avvikande för att andra tycker den faller utanför den gängse normen. Det **kritiska perspektivet** (Nilholm, 2003) betonar olikheterna som en resurs och något som kan utvecklas positivt. Det ser diagnoserna som vidmakthållande av rådande system. Därmed tycker man att specialpedagogiken med betoning på "special" är onödig. Det ligger i begreppet att det blir ett dilemma eftersom orden är värdeladdade. Specialpedagogik som begrepp borde inte finnas eftersom den ser till elevers olika behov och det borde den "vanliga" förskolan/skolan insett och hanterat. Enligt det kritiska perspektivet bör förändringsarbetet istället fokusera på den sociala miljön.

Även i framtiden kommer barn att behöva extra stöd för kortare eller längre tid. Men specialpedagogik finns och den är numera mer inriktad på skolutveckling, personalkompetens, stöd till föräldrar och elever och analys av var i skolsystemet problemen finns. **Dilemmaperspektivet** (Nilholm, 2003) visar sig i läroplanen. Alla ska erbjudas samma omsorg och möjlighet till utveckling utifrån sina förutsättningar men denna ska samtidigt individualiseras. Peder Haug (2003) menar att läroplanen av många förskolepedagoger tagits emot väldigt positivt och dessutom höjer den statusen på förskolläraryrket. Verkligheten ter sig dock annorlunda. I undersökningen framkommer en

ambivalens över vad det specialpedagogiska arbetet skall innehålla därigenom att både konkreta och övergripande arbetsuppgifter efterlystes.

Sandahl och Sjödin (2005) har i sin studie rapporterat att flertalet intervjuade rektorer tycker det är svårt att utforma specialpedagogtjänster. Många ansåg att även lärarna hade svårt att sätta sig in i de tankar som innebar undervisning i klassen istället för i enskild grupp eller individuellt. En del rektorer såg det som viktigt att specialpedagogen arbetade med skolans organisation, liksom med undervisning, handledning och utredning medan andra ansåg att speciallärarjobbet måste finnas kvar för direkt arbete med enskilda elever. Både speciallärare och specialpedagog behövs för att täcka upp hela det elevvårdande området. Man kommenterade även arbetet i förskolorna där specialpedagogen arbetade på uppdrag av personalen. Där utförde denna förutom utredningar av diverse slag även handledning och observation. Detta stämmer väl överens med de resultat som kommit fram i min undersökning. Personalen vill ha en specialpedagog som sitter "nära" och är tillgänglig för diskussion, förslag och rådgivning beträffande problem med barnen på olika områden. Detta gäller inte bara de mest akuta problemen utan även leverans av "know-how" i mera förebyggande syfte såsom pedagogiskt stöd och handledning.

Sammanfattningsvis drar jag slutsatsen att pedagoger måste anamma ett nytt synsätt där såväl barnets behov som möjligheter blir styrande för det vardagliga arbetet i förskolan. Professor Bengt Börjesson (SOU 2 004:98) har uttryckt detta med orden:

det vilar ett ansvar på de pedagogiska forskarna och de pedagogiska praktikerna att utveckla en ny diskurs, ett nytt samtal, om det annorlunda barnet, ett språk som berättar om barnets möjligheter och om hur det pedagogiska arbetet ska kunna ta dessa som utgångspunkt. (s. 16).

7.1 FORTSATT FORSKNING

Under arbetets gång har jag kommit att fundera på i vilken riktning fortsatt forskning skulle kunna gå. Jag skulle finna det angeläget att genomföra en liknande:

- kartläggning på en större population med pedagoger dels inom förskolan dels inom skolan. De två dimensionerna "uppfattar" respektive "skulle vilja" skulle fortfarande vara arbetsmodellen. Just den jämförande faktorn är intressant.

Vidare skulle jag kunna tänka mig att genomföra:

- intervjuundersökningar med studierektorer och rektorer i mer än en kommun för att få del av deras synpunkter beträffande specialpedagogisk kompetens. I den nu aktuella studien fick jag begränsa intervjutekniken till en förstudie med en specialpedagog.

I en förlängning vore det intressant att belysa:

- föräldrarnas uppfattning om och erfarenhet av specialpedagogisk kompetens och hur denna förankras på den förtroendevalda politikernivån.

REFERENSER

Ahlberg, A. (1999). *På spaning efter en skola för alla*. IPD-rapporter. Specialpedagogiska rapporter Nr 15, Nr 1 999:08. Göteborgs universitet: Institutionen för pedagogik och didaktik, 1999.

Alver, B. G. & Öyen, Ö. (1998). *Etik och praktik i forskarens vardag*. Lund: Studentlitteratur.

Arnberg, H. & Emnert, T. (Höstterminen 1978). *Ett försök att kartlägga skolledares och grundskollärares kunskaper om, relationer till och förväntningar på skolpsykologen*. TP 200 uppsats i psykologi. Lunds universitet.

Att lära och leda. En lärarutbildning för samverkan och utveckling. (1999). Lärarutbildningskommitténs slutbetänkande, (LUK), Statens offentliga utredningar 1 999:63. Utbildningsdepartementet. Stockholm.

Departementsserien, Ds 2 001:19. *Elevens framgång – skolans ansvar*. Rapport från Utbildnings- och kulturdepartementet.

Emanuelsson, I. & Persson, B. & Rosenqvist, J. (2001). *Forskning inom det specialpedagogiska området - en kunskapsöversikt*. Stockholm: Skolverket: Liber distribution.

FN: s konvention om barns rättigheter antagen av FN: s generalförsamling den 20 november 1989. Hämtad 2006-12-16 från www.bo.se

Haug, P. (2003). *Om kvalitet i förskolan. Forskning om och utvärdering av förskolan 1998 – 2001*. Stockholm: Skolverket: Fritzes förlag.

Henriksson, A. (1989). *Vårt antika modersmål*. Norge: Bokförlaget Atlantis.

Henriksson, S.(1978). *Förskolans sociala roll*. Lund: Liberläromedel.

Klerfelt, A. (2002). *Var ligger forskningsfronten? – 67 avhandlingar i barnpedagogik under två decennier, 1980 – 1999*. Stockholm: Skolverket: Liber distribution..

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Printed in Denmark by Narayana Press: Studentlitteratur.

Köhler, E-M. (Höstterminen 1982). *Förskolans teori och praktik i historisk belysning*. Pedagogiska institutionen. Lunds Universitet.(stencil).

Mowday, A. & Lindahl Magnusson, C. (Vårterminen 2006). *Specialpedagogik i förskolan – En studie om pedagogers tankar kring specialpedagogik och specialpedagoger*. Specialpedagogiska programmet. 10 poäng. Växjö Universitet.

Nilholm, C. (2003). *Perspektiv på specialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur.

Nordin – Hultman, E. (2006) *Pedagogiska miljöer och barns subjektskapande*. Stockholm: Liber AB.

Ranelid, B. (2004). *Bär ditt barn som den sista droppen vatten*. Finland: Albert Bonniers förlag.

Reinfeldt, F. & Tolgfors, S. (Uppdaterad 17 juli, 2006). *Utbilda fler speciallärare för de svagaste eleverna*. En utskrift från Dagens Nyheters nätupplaga, DN.se. Hämtad 3 januari 2007. <http://www.dn.se/DNet/road/Classic/article/0/jsp/print.jsp?&a=559731>

Salamancadeklarationen och Salamanca + 5. 1/2001. Svenska Uneskorådet. Utbildningsdepartementet, 103 33 Stockholm.

Sandal, S & Sjödin, A. (Höstterminen 2005). *Den odefinierade specialpedagogiken*. Examensarbete. 10 poäng. Specialpedagogisk påbyggnadsutbildning. 60 poäng. Lärarutbildningen. Skolutveckling och ledarskap. Malmö högskola.

Skollagen ur *Lärarens handbok*. (2004). Solna: Lärarförbundet.

Skolverket. (2001). *Att arbeta med särskilt stöd – några perspektiv*. Stockholm: Skolverket: Liber distribution.

Skolverket. (1998). *Elever i behov av särskilt stöd En temabild utgiven av Skolverket*. Stockholm: Skolverket: Liber distribution.

Skolverkets allmänna råd. (2005). *Kvalitet i förskolan. Allmänna råd och kommentarer*. Stockholm: Skolverket: Fritzes förlag.

SOU 1 972:26. *Förskolan. Del 1. Betänkande avgivet av 1968 års barnstugeutredning*. Socialdepartementet.

SOU 2004: 98. *För oss tillsammans. Om utbildning och utvecklingsstörning*. Slutbetänkande av Carlbeck-kommittén. Statens Offentliga Utredningar. Stockholm.

Stukat, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Utbildningsdepartementet. (1998). *Läroplan för förskolan Lpfö 98*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Utvärdering av specialpedagogprogrammet vid svenska universitet och högskolor. (2006). Rapport 2006: 10 R. Stockholm: Högskoleverket.

Vernersson, I-L. (2002). *Specialpedagogik i ett inkluderande perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

BILAGA 1 FÖLJEBREV OCH ENKÄTFRÅGOR

Följebrev - Till pedagoger inom förskolan

Jag är förskollärare och studerar till specialpedagog vid Malmö högskola. Nu är jag framme vid den avslutande delen som innebär att jag ska skriva ett examensarbete. Specialpedagogens roll diskuteras på olika håll både ute på "fältet" och bland specialpedagogerna själva. Förskollärarnas egna uppfattningar och idéer är då naturligtvis mycket viktiga.

Hur ser behovet av specialpedagoger ut inom förskolan?

Specialpedagogen har, sedan 6 år tillbaka, fått en mera övergripande funktion. Specialpedagogen ska ge stöd åt barnet men också förebygga genom att arbeta med organisationen, den pedagogiska miljön, med pedagogisk handledning och med barngruppen. Allt detta för att ge barnet de bästa förutsättningarna.

Jag har sammanställt en del frågor om förskollärares kunskaper om och förväntningar på den specialpedagogiska verksamheten. Dessa hoppas jag kunna vara underlag för en vidare diskussion.

Du besvarar enkätfrågorna helt anonymt. Enskilda svar kommer inte att redovisas.

Har du några frågor som gäller studien får du gärna höra av dig.

Tackar på förhand för din medverkan!

Helena Arnberg

Jag uppfattar Jag skulle vilja
att specialpedagogen

Gruppnivå

8. Gör observationer i grupp där förskollärare inte tycker det fungerar	1	2	3	1	2	3
9. Stödjer förskollärare inför, på eller efter utvecklingssamtal	1	2	3	1	2	3
10. Tillsammans med arbetslaget formulerar mål och tar fram verktyg för dokumentation	1	2	3	1	2	3
11. Tillsammans med arbetslaget tar fram metoder som leder till förbättring av förskolemiljön	1	2	3	1	2	3
12. Planerar förändringsarbete	1	2	3	1	2	3
14. Ger råd i pedagogiska frågor	1	2	3	1	2	3
15. Har pedagogisk handledning	1	2	3	1	2	3
16. Stödjer arbetslag med metoder och material	1	2	3	1	2	3
17. Leder samtalsgrupper med förskolepersonal	1	2	3	1	2	3

Organisationsnivå

18. Samarbetar med elevvårdsteam för bättre förskolemiljö	1	2	3	1	2	3
19. Kartlägger förskolekulturen dvs. vilken grundläggande syn som finns på barnet	1	2	3	1	2	3
20. Tillsammans med ledningen tar fram fortbildningsförslag	1	2	3	1	2	3
21. Organiserar och håller i studiecirkel	1	2	3	1	2	3
22. Tillsammans med ledningen driver utvecklingsarbete	1	2	3	1	2	3

23. Finns det ytterligare arbetsområden där specialpedagogen kan göra insats?.....

.....

.....

.....

...

D. Uppföljningsfrågor

Ringa in ett alternativ.

24. Har Du varit i kontakt med specialpedagogen? Aldrig
Enstaka gånger
Ofta

25. Tyckte Du i så fall att specialpedagogens insatser hjälpte dig? Ja Nej

26. Tycker Du att specialpedagogen huvudsakligen stöttar Barnet
Föräldrarna
Förskolläraren
Ledningen

27. Brukar du diskutera ”allmänna förskoleproblem” med specialpedagogen? Aldrig
Enstaka gånger
Ja, ofta

28. Har specialpedagogen någon funktion att fylla i dagens förskola? Nej
Tveksamt
Ja, absolut

Om ja, på vilka områden då?.....
.....
.....
.....
.....

29. Har Du övriga kommentarer får Du gärna ange dessa här! .....
.....
.....

Tack för att Du ville hjälpa till med att besvara dessa frågor!

BILAGA 2 FRIA SVARSFRÅGOR

23. Finns det andra områden där specialpedagogen kan göra en insats?

- Vet ej
- Vet ej
- Bara jobbat 1 år och har ingen uppfattning om specialpedagogens arbetsuppgifter.

28. Har specialpedagogen någon funktion att fylla i dagens förskola, och om ja, på vilka områden då?

- Stötta, inspirera, komma med förslag på problemlösning
- Barn med speciella behov såsom fysiska och psykiska språkproblem
- Vi får hjälp m språkförsenade barn. Och annat stöd när det gäller psykiska besvär
- De områden som tagits upp här.
- Pedagogiskt stöd, mer tid i barngrupp, att se neg/pos mönster bland personal
- Pedagogen kan hänvända sig m frågor angående barn.
- Det blir fler o fler barn idag som behöver extra stöd av olika slag, så specialpedagogfunktionen är viktigare än någonsin idag!!!
- Allt som har med barns utveckling att göra.
- Alla områden eftersom vi har olika problem allt från språket till det sociala-emotionella områdena.
- På alla! Skönt att få stöd eller råd i olika situationer.
- Att vi blir stöttade vid problem inom olika områden.
- Stöttning på alla områden vid problem.
- Alla
- Många barn behöver ”lite extra stöd” nu när barngrupperna blir större och större. Stötta och handleda personalen.
- För våra barn med speciella behov. Det är skönt att ha någon att vända sig till, få råd och bolla idéer.
- Många barn behöver hjälp med språket, då menar jag inte bara barn av utländsk härkomst utan många av de svenska har behov av extra stöd. Även många barn som växer upp utan tydliga ramar./Curlingföräldrar

- Kunna stötta och ge råd när vi inte vet hur vi ska hjälpa ett barn.
- Hjälpa barnen som behöver stöd: barnens uppväxtmiljö – olika kulturer – utveckling, tal-och språkutveckling-kolla upp ev. svårigheter, hjälpa personalen med råd och förslag.
- Framför allt som stöd till personalen så att de kan arbeta med barnen.
- Då övrig personal behöver hjälp av ngn med denna specialkompetens.
- Hjälpa till, observera barn och personal, komma med tips, råd och idéer. Hjälpa till med ev. extra resurs.
- Stödja barn, samarbeta med familj, råda och handleda personal.
- Arbeta enskilt el i grupp med barn. Personalens tid och ibland kunskaper räcker inte till. Stödja personal.
- Barnet, arbetslaget, föräldrar, ledningen
- De områden du nämnt i frågorna
- Handledning. Observationer. Hjälpa vid åtgärdsprogram och föräldrasamtal. Träna vissa barn i grupp och enskilt.
- Observationer av både grupp och enskilda barn. Observationer av personal. Samtal med föräldrar till barn med handikapp.
- Om man behöver hjälp och råd med barn som behöver extra stimulans.
- Barnets utveckling, vid tal- socialt- motorik etc. När vi behöver råd.
- Barnens utveckling vid språk, socialt, motorik...
- V G se alla inringade svar!
- Specialpedagogen ska även stötta förskollärarna.
- Språkutveckling
- Att ge personal och barn hjälp och stöd innan problemen blivit för svåra. Till barn som har koncentrationssvårigheter, utåtagerande barn.
- Stöd, kompetens, guidning
- Råd i ”problemfall”
- Där det behövs handledning med olika ”sorters” barn.
- Vägledning/ ”bollplank” för personal och det hjälper barnen/föräldrarna.
- Stötta, hjälpa personal

29. Har Du övriga kommentarer får Du gärna ange dessa här!

- Jourspecialpedagog som alltid är tillgänglig. Specialpedagogen är alltid på väg t nästa arbetsplats. Synd!
- Tyvärr är våra specialpedagoger överbelastade o hinner inte med alla barn som de skulle vilja. Om det är för att det inte finns pengar el brist på specialpedagoger vet jag inte.
- Vi behöver ofta någon att se ”mera objektivt” på barnet/situationen vi är så nära involverade! Tack specialpedagoger!
- Specialpedagogerna har inte tid för mer än det mest angelägna och de allra största problemen. Svårt att få tider.
- Info om specialpedagoger att man kan välja olika områden t ex talpedagog, lekterapi mm.
- Yrkesgruppen behövs! : Litet ledande frågor. En önskedröm – när blir det så?
- En förskollärare med lång arbetslivserfarenhet sitter inne med mycket kunskaper själv.
- En specialpedagog på varje förskola är något att arbeta för.
- Var finns specialpedagogerna när man behöver dem som bäst? Är ni en brist eller lyxvara i kommunen!